

A vajai Vay-várkastély történetének áttekintése
A műemlék- és örökségvédelem téma specifikus
vonásai

jelige: IUERG7

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
I. Négy évszázados történet.....	7
I.1 Mit értünk a „kastély” fogalmán? – A vajai várkastély építéstörténete	7
I.2 Tehát akkor kastély, vagy várkastély?	12
I.3 Szórvány adataink a várkastélyt és környezetét illetően a 20. század közepéig	16
I.4 A Vay Ádám tervezte átépítés.....	19
II. Az államosítás viszontagságai, a táji- és tárgyi örökség kezelése	21
II.1 „Tragikus huzavona”: az államosítás	21
II.2 Inventáriumok összevetése	24
II.3 Nagypolgári berendezkedés: divat és stílus	26
II.4 Kastély könyvtár, műgyűjtemény és teaurálás	28
II.5 Mit tudunk a díszparkról?	30
II.5.1 Látkép akkor és most	32
III. A műemléki helyreállítások és további teendők.....	35
III.1 Az első: 1960-62. – Visszatérés az alapstruktúrához?	35
III.2 A második: 1996-2004. – Nyolc nehézkes év... ..	37
III.2.1 Az északi és déli torony újjászületése.....	38
III.2.2 A reneszánsz vakolat helyreállítása	39
III.2.3 A kastélybelső „újraalakítása”	40
III.3 Mennyezetkép a Lovagteremben	42
Összegzés.....	44
A felhasznált források jegyzéke.....	48
Lelőhely rövidítése vagy betűszava	48
A felhasznált irodalom jegyzéke	52
A felhasznált képek forrásjegyzéke	57
Függelék.....	61
I. A vár és a kiskastély berendezési tárgyainak leltára 1938-ból.....	61
II. 1947-ben felvett inventárium kivonata: a nagykastély ingóságleltára.....	64
III. Vay-kastély műtárgy jellegű berendezési darabjainak átvételi-átadási jegyzéke	65

Bevezetés

Dolgozatom központi témája a vajai Vay-várkastély. A megközelítőleg 500 éves, 30x10 méter alapterületű, alapincézett, kétemeletes, átellenes sarkain egy-egy toronnyal bővített műemléképület-együttes, a kis szabolcsi város, Vaja központjában áll. Falai között történelmünk nagy alakjai és ellenségei ugyancsak megfordultak. Pompájával, részletgazdagságával és tartásával lenyűgözi az odalátogatót. Főtömbjében múzeum működik, állandó és ideiglenes kiállításoknak teret adva. Hírnevét a méltán népszerű Tárogatós világtalálkozó és nyaranta szervezett képzőművészeti alkotótábor öregbíti. Környezetét folyamatosan bővülő szoborpark ékesíti, ahol megelevenedik a történelem.

A tartalomkifejtés erősen történeti vonal mentén zajlik, ámbár kitekintésekkel a műemlékvédelem és a nemzeti kulturális örökség védelmének – a várkastélyhoz kötődő – szerepére is igyekszem rávilágítani.

Badarság lenne rögtön a sűrűjébe belecsapni, felvezető nélkül megosztani kutatásom eredményét. Mindenekelőtt szólnom kell az épületegyüttesnek otthont adó településről, Vajáról.

A Nyírség keleti peremén fekvő városka, egy 1280 körül írott oklevélben tűnik föl először.¹ Már 1421 óta kiemelkedett környezetéből azzal, hogy Zsigmond királytól Imre napon (november 5-én) országos vásár tartására kaptak jogot földesurai, hetente, pénteki napon pedig hetipiacot tarthattak.² Birtokosa a középkorban Vajainak, majd a 18. századtól Vaynak nevezett család egészen 1945-ig.³ A település hosszú időn át őrhely feladatát látta el a környező falvakkal együtt,⁴ itt húzódott ugyanis az ország védő gyeplő belső védelmi rendszere.⁵

Szerkezetének első térképi ábrázolása 1786-ból való, amelyen jól kirajzolódik, hogy út menti település: a debrecen-dobosi országút két oldalán helyezkednek el házai. Központja kiszélesedik, s orsós városközpontot alkot, itt áll a templom, a paplak, és a kastély. Egyébként a középkorban már két temploma volt: egyiket Szent István király, a másikat – amely 1350-80

¹ Összefoglaló. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 219.

² NÉMETH Péter: *Vaja történelmi múltja*. In: MOLNÁR Sándor szerk. *Városavató ünnepég: Vaja, 2009. szeptember 12.* Vaja, Vay Ádám Múzeum Baráti Köre, 2009. pp. 15.

³ Összefoglaló. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 219.

⁴ TAKÁCS Sarolta: *Városépítés Magyarországon*. Budapest, Officina '96 Kiadó, 2004. pp. 151–153.

⁵ TÓTH M. Ildikó: Vaja őrzi a kuruc kor emlékeit. *Népszabadság*. 58. évf. 260. sz. (2000.11.07.) pp. 31.

között épült – Szent Imre herceg, magyar szentek tiszteletére szentelték. Ez utóbbi maradt fenn gótikus, részben átalakított formában: a 16. század második felétől a falu református hitű családjaik fogadja be. A lakosság létszáma az évek során folyamatosan gyarapodott (1549: 300 fő; 1787: 650 fő; 1990: 3667 fő).⁶ 1939-ben 3016 fő élt a községben, ebből 2370 református.⁷ 2009. július 1-ével Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke városi rangot adományozott a településnek,⁸ amelynek kulturális életét napjainkban a Vay Ádám Múzeum rendezvényei, az ott működtetett Nemzetközi Képzőművészeti Alkotótábor,⁹ a három templom (református, római- és görög katolikus) és egy baptista imaház határozzák meg.¹⁰ Ráhangolás gyanánt csupán ekkora terjedelemben láttam célszerűnek a településtörténeti összefoglalót megírni.

Visszakanyarodván dolgozatom szűk tartalmához néhány támpontot jónak látok hamar leszögezni:

- A Vay családról igen kevés forrásértékű dokumentum maradt fent, a családi levéltár ugyanis megsemmisült. 1956-ban gyújtóbomba égette el, ezért lehetetlen pontosan nyomon követni, hogy 1848-ig a gyorsan növekvő család tagjai, mikor és hányan éltek a településen.¹¹ Témakifejtésem során nem bonyolódok mély genealógiába, csak a szorosan kapcsolódó családtagokról ejtek szót.
- A várkastély kifejezés alatt következetesen egy épületet értek. Azonban meg kell jegyezni, hogy a források¹² nem egyszer megkülönböztetnek nagy- és kiskastélyt. Míg az előbbi alatt a 16. század folyamán épült főtömböt és két tornyát (=várkastély fogalommal dolgozatomban) értik, az utóbbi a nagykastélytól 40 méterre nyugatra álló, műemlék jellegű, emeletes épület. Eredetileg magtár volt, majd 1905-ben alakították át lakóépületté.

A szövegtörzs három nagy fejezetre tagolódik, mindegyikben más összefüggésben járom körül a témát, ugyanakkor szükségszerű átfedések is előfordulnak.

⁶ Összefoglaló. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 220.

⁷ KERTÉSZ János és FOLLAJTÁR Ernő: *Községi adattár* In: DIENES István szerk. *Szabolcs Vármegye: Szabolcs és Ung K.E.E. Vármegyéi*. Budapest, Vármegyei Szociográfiai Kiadóhivatala, 1939. pp. 365.

⁸ TISZA Sándor Városavató beszéde. In: MOLNÁR Sándor szerk. *Városavató ünnepég: Vaja, 2009. szeptember 12.* Vaja, Vay Ádám Múzeum Baráti Köre, 2009. pp. 12.

⁹ Összefoglaló. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 221..

¹⁰ NÉMETH Péter: *Vaja történelmi múltja*. In: MOLNÁR Sándor szerk. *Városavató ünnepég: Vaja, 2009. szeptember 12.* Vaja, Vay Ádám Múzeum Baráti Köre, 2009. pp. 19.

¹¹ TAKÁCS Péter: *Egy jeles család jobbágysai*. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 33.

¹² SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 45. doboz, 19-20-21-es számú iratok

Az első fejezet több mint adathalmazok egymásba fűzése. A történeti vonal itt rajzolódik ki legélesebben, ami koránt sem véletlen. A kezdeti alfejezetekben ugyan még fogalmi kérdésekről (várkastély, avagy „csak” kastély) vitázom, a továbbiakban azonban a 16. századtól egészen a 20. század elejéig vázolom az építés- és többszöri átalakítás történetét, illetve a szakirodalomban szereplő oly sok vitás kérdésre igyekszem kielégítő válaszokat találni. Munkám során törekedtem arra, hogy ne hasson túl „szárazként” ez a dolgozatrész, ezért az olvasmányosságot szem előtt tartva, izgalmas forrásrészletek beszúrásával egy egész alfejezetet alkottam.

A következő nagyobb egységben a témához kapcsolódó kulturális örökség bemutatása és védelme köré csoportosított fejezetrészek a hangsúlyosak. Az elsőben ugyan még a várkastély államosításával járó következményeket veszem sorra, de ezt nem tekintem mellékágnak. Az itt szereplő megállapítások ugyanis szorosan kapcsolódnak a következőkben tárgyalt szellemi-, táji-, illetve az épített örökséggel kapcsolatos részekhez.

A korabeli urasági miliőt vizsgálva két inventárium áll a kutató rendelkezésére. Az 1938-ban felvett első¹³ alapos részletességgel ad számot a nagy- és kiskastély berendezési tárgyairól, míg az 1947-ben kelt második összeírás¹⁴ (nem régiben felfedezett, eddig publikálatlan) szűkszavúsága ellenére is óriási forrásértékkel bír. Igen érdekes tanulságokkal szolgál a kettő összevetése. Kivonatukat dolgozatom Függelék részében közre is adom.

Lehetőségeimhez mérten adalékokkal szolgálok a korabeli (20. század eleje) kastélykönyvtárról, ezenfelül az uradalmi pompával kérkedő díszpark rekonstruálására is vállalkozom.

Az utolsó fejezetben a 20. század második felében és az ezredforduló táján végzett rekonstrukció műemlékvédelmi sajátosságait emelem ki, összpontosítva az északi torony és a főtömb műemléki helyreállítására, illetve a belső terek megújulására. Törekedtem arra, hogy az elvégzett munka árnyoldalairól is szóljak. Zárás képen a várkastély Lovagtermét díszítő mennyezetkép részletes bemutatása (készítés körülményei, leírása, restaurálása) szerepel.

Az Összegzést követően a Hivatkozások jegyzéke áll, külön csoportban összesítve az elsődleges források, a felhasznált irodalom jegyzéke és a képek forrása is.

Dolgozatom legvégén a Függelék kapott helyet, amelyben a korábban említett inventáriumokon túl még egyéb érdekesség is szerepel. Az írott tartalmat részben átfogó „Fotótörténet” című részt azonban a pdf verzióba konvertálás során sajnos ki kellett vágnom, ugyanis az OTDK adatkezelő rendszer – a túl nagy fájlméretre hivatkozva – nem engedte

¹³ VÁM adat. L.sz. 24/1968.: *Leltár: készült Vaján, 1938. június 8-9-10-én a gróf "Vay" várkastélyban.*

¹⁴ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 151-es kötet

munkám feltöltését. Így, bár a leírtak képi szemléltetésére nem kerül sor, a felhasznált fotók forrásmegjelölését azért benne hagytam a Hivatkozások jegyzékében, ezáltal is megkönnyítve az esetleges későbbi felkutatásukat, illetve beazonosításukat.

I. Négy évszázados történet...

I.1 Mit értünk a „kastély” fogalmán? – A vajai várkastély építéstörténete

Amikor kastélyokra gondolunk, az első kép, ami eszünkbe jut a sík vidéket uraló hegycsúcson, illetve völgyek magaslatain álló, folyókra néző erődített „lovagi kastély”. Ezek az építmények félreérthetetlenül csúcspontját képezték a feudális időszaknak, a legtöbbjük a 12. és 13. században épült és kétségtelenül az európai kastélyépítészet elitjét alkották fejlettségükkel. Ha a történelem folyamában kellene behatárolnunk, azt mondhatnánk, hogy a középkori kastély nagyjából a római antikvitás vége és a reneszánsz kezdete között alakult ki és fejlődött, mint a hatalom fő reprezentálója. Ezt az időszakot a nyílt, védelmi funkcióját teljesen elveszített „lakossági kastélyok” követték.¹⁵ A vajai várkastély valahol a védelmi szerepet betöltő és az azt elveszítő – Roch szóhasználatában „lakossági” jelzővel illetett – kastély között helyezkedik el. Talán egy hangyányit az előbbi felé billentve a mérleg nyelvét. Ennek bővebb tárgyalására egy későbbi alfejezetben kerül sor.

Sisa József kimondottan a magyar kastélykultúrával foglalkozik munkájában, talán ebből is kifolyólag jobban árnyalja magát a fogalmat. Beszámol róla, hogy gyakran „kastély” névvel illették az igényesebb földszintes épületeket is, ugyanakkor előfordult, hogy nagyszabású épületeket „úrilak”-nak, „lakóház”-nak, vagy éppen „tanyá”-nak hívtak. A definíciók és a Historizmus korszak (1840-1914.) építészetének tanulmányozása során meghatároz néhány szempontot, amelyek alapján egy épület kastélynak tekinthető. Ilyen a reprezentatív megjelenés (része az építészeti igényesség valamilyen foka és az épület nagysága), ami a tulajdonos társadalmi helyzetét hivatott kifejezni. A kastély legalább két szintes (egy emeletes) épület. Ami a belsejét illeti, megtalálhatóak benne az életszükségletek differenciált kielégítésére hivatott helyiségek, valamint fényűzően berendezett, ünnepélyes események célját szolgáló termek. Ezeken felül a környezet is komoly megkülönböztető erővel bír az épületek erdejében: elegáns elkülönülését általában kert vagy park biztosítja,

¹⁵Roch, Irene: *Castles of Europe*. Leipzig, Ed. Leipzig, 1974. pp. 7.

illetve a kastély hagyományosan a városon (legalábbis nagyvároson) kívül eső épület, amely a vidéki élet képzetével hozható kapcsolatba.¹⁶

A kastély fogalmának meghatározása után az olvasóban kialakulhatott egy kép, mely még előzetes ismeretek nélkül is segít elképzelni a vajai kastélyt. A fent leírtaknak szinte tökéletesen megfelel a valóság, sőt a dolgozat további részei még árnyaltabbá teszik majd a képzeletünkben rajzolt képet.

Mielőtt rátérnénk a szorosán vett építéstörténetre szükségét látom felvázolni a várkastély szempontjából nagyobb mérföldköveket, ezzel segítve a könnyebb értelmezést, tájékozódást. Több szakaszát különíthetjük el annak a folyamatnak, amelynek eredményeképpen az épületegyüttes mai pompájában megcsodálható. A 2001-ben készült Építési Engedélyezési Tervdokumentáció csupán öt periódusról szól,¹⁷ ezt egészítettem ki még kettővel:

1. periódus – a téglalap alaprajzú, reneszánsz kastély épült meg (16. század);
2. - 3. periódus – az alapincézetlen északi- (1659) és az alapincézett déli torony megépítése (a tornyok helyiségei eredetileg is boltozattal készültek, a kastélyszárny boltozatának évszáma: 1650., a kastély járószintjei ekkor kb. 30 cm-rel magasabbra kerültek);
4. periódus – romantikus átépítés, amely megszüntette a reneszánsz architektúrát (19. század második fele);
5. periódus – 1960-as műemléki helyreállítás (visszatérés a reneszánsz stílusjegyekhez);
6. periódus – ezredforduló körüli műemléki helyreállítás (a belső térszerkezet, a bástyák és a kastély külső helyreállítása);
7. periódus – valamikor a közeljövőben (2011. után) elvégzett „tatarozás” (a vakolat és díszítések leválása elszórtan kivehető az épületegyüttesen, illetve a talajvíz feltörése mindmáig gondot jelent a pincében).

Családi hagyomány szerint a vajai kastélyt Vay Ábrahám építette 1418-ban, aki abban az évben címert és pallosjogot nyert Zsigmond királytól.¹⁸ Kutatók úgy vélik, hogy a Vay-család a 16. század végén, de legkésőbb a 17. század elején először egy téglalap alaprajzú,

¹⁶ SISA József: *Kastélyépítészeti és kastélykultúra Magyarországon: A historizmus kora*. Budapest, Vince Kiadó, 2007. pp. 14–15.

¹⁷ H.-B. m. K.K.Ö.I. (2001.) *Vaja, Vay Múzeum. Építési, Engedélyezési Tervdokumentáció: Műszaki leírás*. pp. 8–9.

¹⁸ BODNÁR István: *A mesék birodalmában. Barangolás Szabolcs-Szatmár-Beregben*. Nyíregyháza, Kaleidoszkóp Mozaik Bt, 2008. pp. 63.

alápincézett, kétemeletes, téglából falazott kastélyt építtetett, tornyok nélkül. Az építés minden bizonnyal többször is megszakadhatott, hiszen a földszinti nagyterem boltozatán látható felirat szerint a helyiségek boltozásait 1650-ben fejezték be.¹⁹ Latinul áll rajta: „Vay Péter és felesége Szoltán Anna, valamint gyermekeik, Ábrahám, Katalin és Erzsébet által végzett építkezést 1650. június 28-án fejezték be.”²⁰

Molnár Sándor egyik tanulmányában részletezi a kastély pontos építése körüli bizonytalanságot, megnevezi a kutatókat is, akikre hivatkozott: Ágostházi László és Juan Cabello. Ágostházi a 16. század elejére datálta a hosszánégyszög alaprajzú főtömeg építését és megállapította, hogy a helyiségek még nincsenek boltozva, ez csak a 17. század közepén készült el.²¹ Koroknay Gyula is a 16. század elejét tartja elfogadható időpontnak. Tanulmányában az ablakok kökereteinek vizsgálatára hivatkozik, amely állítása szerint ezt alátámasztja.²² Cabello viszont a 16. század végére, de legkésőbb a 17. század elejére teszi a kastély alapkövének letételét.²³ Azzal érvel, hogy feltevését a történeti források is alátámasztják, hiszen 1548-ban a Vayak csupán 68 portát birtokoltak, amely nem jelenthetett olyan erős gazdasági hátteret, amely egy ilyen épület felépítését lehetővé tette volna.²⁴

Bodnár István monográfiájában nem árnyalja az építés időpontját. Csupán a 16. századot jelöli meg, mint lehetséges évszázad: „Ám a kutatások után most már biztosan tudjuk, hogy a Vay család szigorú, tömörszerű kúriája a 16. században épült. Első említése 1554-ből való.”²⁵

A megközelítőleg harminc évvel korábban írt tanulmányában Koroknay Gyula önkéntelenül is megcáfolja Bodnár értesüléseit, az épület első említésére vonatkozóan. Világosan fogalmaz, amikor a várkastély első okleveles említését 1514-re teszi. Ez időben Vay János birtokolja az épületet, előtte János meg nem nevezett apja, és azelőtt talán Vay

¹⁹ BODNÁR István: *A mesék birodalmában. Barangolás Szabolcs-Szatmár-Beregben*. Nyíregyháza Kaleidoszkóp Mozaik Bt, 2008. pp. 6.

²⁰ MOLNÁR Sándor: *Út a restaurált Vay-kastélyig*. In: SZABÓ Sarolta szerk. *Hagyomány és változás a népi kultúrában: Tanulmány a hatvan esztendő Dám László tiszteletére*. Nyíregyháza, Kiadja a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2005. pp. 334.

²¹ Uo., pp. 334.

²² KOROKNAY Gyula: Adatok a vajai Vay-várkastély történetéhez. *Műemlékvédelem*. 7. évf. 2. sz. (1963.) pp. 73–74. ISSN: 0541-2439

²³ MOLNÁR Sándor: *Út a restaurált Vay-kastélyig*. In: SZABÓ Sarolta szerk. *Hagyomány és változás a népi kultúrában: Tanulmány a hatvan esztendő Dám László tiszteletére*. Nyíregyháza, Kiadja a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2005. pp. 334.

²⁴ H.-B. m. K.K.Ö.I. [Tudományos dokumentáció, 2000.] CABELLO, Juan: *Jelentés a Vay-kastély homlokzatainak kutatásáról*. pp. 9.

²⁵ BODNÁR István: *A mesék birodalmában. Barangolás Szabolcs-Szatmár-Beregben*. Nyíregyháza, Kaleidoszkóp Mozaik Bt, 2008. pp. 63.

Miklós. Valószínűnek tartja, hogy ő volt az építtető.²⁶ Koroknay úgy véli, hogy a pontos rokonsági fok megállapítása fontos lenne, mert ez alapján következtetni lehetne a kastély építésének dátumára, azonban ez a család pontos genealógiájának híján nehéz feladat. Gondolatmenetét tovább bonyolítva leszögezi, hogy „a legkedvezőtlenebb eset az lenne, ha Vay Miklós az említettek nagybátya lenne, aki fiatalon megépítvén a kúriát meghalt, János apjára hagyva örökül az épületet, majd János apja is és öccse Ambrus apja is pár éven belül eltávozván az élők sorából, hagyták örököseikre az épületet. Ebben az esetben az 1520-as évek jöhetnek számításba, mint építési dátum.”²⁷

Az ezredfordulón kiadott munkájában Feld István, aki régészeti kutatásokat is végzett Vaján összegzi az építés időpontja körül felgyülemlett pontatlanságokat. Arra hívja fel a figyelmet, hogy mivel csak a 17. századtól ismeretes egyértelműen a mai kastélyra vonatkozó írott adat, az eddigi (2000.) régészeti kutatások szerény eredményei alapján nehéz az épület pontosabb korának meghatározása: „Ágostházy László és G. Krámer Márta különösebb indoklás nélkül vélték, hogy a főtömeg a 16. század elején alakulhatott ki, de nem értesülünk részletesebben a rajzban, felmérésben eddig még közzé sem tett „keretek, profilok stíluskritikai szempontból történt vizsgálata” mikéntjéről sem, amely ezt az eredményt hozta volna. Koroknay Gyula azután ebből az állásfoglalásból indult ki, amikor közzétette az 1550 körüli adatot. Magától értetődőnek vette, hogy a kúria Vay Miklós idejében már állt. Kétségbeesetten igyekezett Mohács előttre keltezni az épületet.”²⁸

Feld tehát a legújabb, 1530 körüli korhatározást sem tartja valószínűnek. Véleménye, hogy a kastélyépület számos részletében jól besorolható az 1580-90 körül emelet, jobban kutatott északkelet-magyarországi nemesi lakóépületek közé is. Pámer Nóra nem publikált álláspontja (a kastély legrégebbi része a 16. század végén épült) ugyancsak erre a lehetőségre utal.²⁹

Összegezve kijelenthetjük, hogy bár a pontos évszámot valószínűleg sohasem lehet kideríteni, hozzávetőlegesen a 16. században épülhetett a boltozatlan főtömeg, ami a későbbi korokban folyamatosan kiegészítve nyerte el mai formáját.

²⁶ KOROKNAY Gyula: *Néhány újabb adat a vajai kastély építéstörténetéhez*. In: MOLNÁR Mátyás szerk. *Rákóczi-kori tudományos ülésszak 1973. szeptember 20-21*. Nyíregyháza, Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, 1975. pp. 101–104.

²⁷ KOROKNAY Gyula: *Néhány újabb adat a vajai kastély építéstörténetéhez*. In: MOLNÁR Mátyás szerk. *Rákóczi-kori tudományos ülésszak 1973. szeptember 20-21*. Nyíregyháza, Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, 1975. pp. 101–104.

²⁸ FELD István: *16. századi kastélyok Északkelet-Magyarországon: A régészeti kutatások eredményei*. Sárospatak, a Sárospataki Rákóczi Ferenc Múzeum Füzetek 38., 2000. pp. 97–98.

²⁹ Uo., pp. 97–98.

Nem sokkal az építés befejezése után újabb munkálatokba fogtak, az épület északnyugati sarkához egy háromszintes tornyot építettek, Vay Péter (kuruc Vay Ádám, II. Rákóczi Ferenc udvari marsalljának édesapja³⁰) kezdeményezésére, ami 1659-ben fejeződött be.³¹

Legkésőbb a 18. század első felére a kastély elnyerte végleges, napjainkig érvényes tér- és alaprajzi elrendezését, ekkor a kastély délkeleti sarkához is épült egy háromszintes (már alápincézett) torony. A már barokk kori munkálatokat elrendelő személy feltehetően Vay László lehetett.³² Koroknay tanulmányában hivatkozik Esze Tamás által rendelkezésére bocsátott, feldolgozatlan iratokra. Ezek egy 1688-as birtokfelosztás szövegvariánsai, amelyek a várkastélyról is beszélnek. Ez alapján a szerző bizonyítékot talált, hogy a déli bástya ekkor már állt, ugyanis említés van róla.³³ Azonban érthetetlen módon a forrásmegjelölés hiányzik, így viszont az információ ellenőrizhetetlen a későbbi korok kutatói számára.

Ágostházi László és Gerőné Krámer Márta a régészeti kutatás eredményeire alapozva állítják, hogy a 18. század elején épült meg a déli torony, amelynek boltozatai már barokk jegyeket mutatnak.³⁴ Csupán a szerencsének köszönhetően, hogy sikerült beazonosítani a Koroknay által használt „feldolgozatlan iratot”.³⁵ Majdnem 30 évvel később Ulrich Attila ismerteti tartalmát egyik tanulmányában (ezzel a következő alfejezetben részletesen is foglalkozom).³⁶ Az iratban valóban szerepel utalás a déli bástyára, tehát a 18. század kezdetén már állnia kellett a főtömeg déli „kiegészítésének”. (A 17. század végén, a 18. század első harmadában már nálunk is kezdett elterjedni a barokk, ám csak lassan honosodott meg a magyar építészetben, talán ezzel is magyarázható, hogy a torony stílusa a késő reneszánsz vonalat követte.³⁷)

Balogh István azt a nézetet osztja, miszerint 1703-ban, a Rákóczi-szabadságharc kitörésekor már álltak a főtömeghez csatolt tornyok, kitér arra is, hogy ez időben három

³⁰ Vay Ádám: *Vay Ádám verses önéletírása*. MOLNÁR Mátyás szerk. Vaja, Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, 1978. pp. 12.

³¹ MOLNÁR Sándor: *A vajai Vay-várkastély és múzeum*. Vaja, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2006. pp. 7.

³² Uo., pp. 7–9.

³³ KOROKNAY Gyula: *Néhány újabb adat a vajai kastély építéstörténetéhez*. In: MOLNÁR Mátyás szerk. *Rákóczi-kori tudományos ülésszak 1973. szeptember 20-21*. Nyíregyháza, Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, 1975. pp. 101–104.

³⁴ ÁGOSTHÁZI László és GERŐNÉ KRÁMER Márta: Vaja, Vay-kastély helyreállítása. *Műemlékvédelem*. 6. évf. 3. sz. (1962.) pp. 141–146. ISSN: 0541-2439

³⁵ T.I.R.E.Lt., Sárospatak, Vay család levéltára, Kii.I.4, 1688. A Vay testvérek osztálylevele.

³⁶ ULRICH Attila: Újjáépült a vajai Vay Ádám múzeum. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*. 39. évf. 3. sz. (2004.) pp. 309–313. ISSN 0133-2465

³⁷ HORVÁTH Hilda: *Régvolt magyar kastélyok*. Budapest, Gemini Kiadó, 1998. pp. 15.

testvér lakott az épületegyüttesben: Vay Mihály, az utókor által kuruc jelzővel illetett Vay Ádám és Vay László.³⁸

A Rákóczi-szabadságharc idején jelentős szerephez jutott a kastély. II. Rákóczi Ferenc két alkalommal fordult meg falai között: a felkelés megindulásakor és hanyatlása idején. Többek között itt tárgyalt Pálffy János császári tábornokkal a fegyverszünet meghosszabbításáról és tájékozódott a béke feltételei felől 1711-ben.³⁹

A kastély középkori elrendezésének megszüntetése egy folyamat volt. Kezdetre a 17. század elejére tehető, amikor Vay Péter lakhatóvá tette a földszinti helyiségeket új ablakok bontásával. Az átalakítások sorát a 19. század végén Vay Ádám folytatta, amelyet részletesebben is tárgyalok a későbbiekben.⁴⁰

I.2 Tehát akkor kastély, vagy várkastély?

A kastély, azaz a lakóigényt kielégítő épület elődje a várkastély volt, amely sajátos átmenetet jelentett a védelmi feladatokat ellátó erősség és a főnemesi birtok központjában álló kastély között (Vaja belterületét a 19. században már 19 utca alkotta. Azelőtt mindösszesen három utcája volt: a Kisvég, a Kastusvég és a Csödörvég. Ezek is szabálytalan házsorok, a várkastély körül megtelepedett házcsoportok voltak. A település központi része a birtokló család várkastélya volt.⁴¹). A 16–17. századi magyarországi kastélyok mind várkastélyok, tehát a védelmi funkciót ezek még megőrizték. Külső védfalak és olykor vizesárok vette őket körül (a vajai várkastélyt is). Közvetlen környékük lakó- és gazdasági udvarra tagolódott. A várkertet külön kerítés, általában sövénnnyel övezte.⁴²

A 16. század 30-as éveitől országunkban nagyarányú várépítés folyt, a század végétől pedig kialakult a szimmetrikus felépítésű késő reneszánsz várkastély. A kompozícióban szigorú, geometrikus rend érvényesült, szemben a korábbi festői tömegalakítással.⁴³

Komjáthy Attila beszámol róla, hogy a helyi hagyományok szerint a kastély (amit ő következetesen várnak nevez) egy római erődítményre épült, amelynek falai négyzetes teret

³⁸ BALOGH István: *II. Rákóczi Ferenc Szabolcs és Szatmár vármegyékben (1703. július - október)* pp. pp. 7–33. Elektronikus változat: Url: http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/Balogh_Istvan_II_Rakoczi.pdf [2012.02.20.]

³⁹ Uo.

⁴⁰ KOROKNAY Gyula: Adatok a vajai Vay-várkastély történetéhez. *Műemlékvédelem*. 7. évf. 2. sz. (1963.) pp. 73–74. ISSN: 0541-2439

⁴¹ OROSZ Ferencné: *Vaja község történetéből*. pp. 1. [főiskolai szakdolgozat]. Egri Tanárképző Főiskola, 1964. Lh.: SZ.-SZ.-B. m Lt., Nyíregyháza Sz/45.

⁴² HORVÁTH Hilda: *Régvolt magyar kastélyok*. Budapest, Gemini Kiadó, 1998. pp. 9.

⁴³ Uo., pp. 10.

zártak be. Mindezt megerősítettnek véli, ugyanis a régészeti feltárás folyamán az épületből előkerült római kori oszlopfőt erre bizonyítéknak tatja.⁴⁴

Komjáthy a „római kori” és a „római erődítmény” fogalmakat egymáshoz köti. Véleményem szerint a „római kori” megjelölése egy tárgynak nem azt jelzi, hogy az a Római Birodalomhoz törvényszerűen kapcsolódó dolog, sokkal inkább szolgálhat a korszak azonosítására, amelyből származik. Ez alapján az oszlopfő akár a számtalan kis népcsoport valamelyikéhez is köthető lenne, amelyek ezen a területen éltek hosszabb-rövidebb ideig. Másrészt pedig, ha a lelet „valóban római”, az akkor sem bizonyítja, hogy ténylegesen a rómaiakhoz kapcsolódó erőd állt volna a területen, már csak két okból sem:

1. A tényleges római befolyás alatt lévő Pannónia provincia határai igen messze voltak ide;
2. gyenge lábakon áll az olyan érvelés, amely egyetlen tárgyból következtet, illetve az alapján indokol.

Nem feltételezem, hogy „véletlenül” került oda az oszlopfő, ugyanakkor irányt mutató, hogy egyetlen más kutató sem tartja a várkastély alapját „római” erődítménynek.

Azonban az ténylegesen valószínűsíthető, hogy a kastély épület helyén már korábban is szilárd anyagokból épített és erődített lakóépület (úgynevezett castrum⁴⁵) állt, amely jelentősebb mértékben átépítésre került.⁴⁶ Gerő László olvasatában ezt támasztja alá a kastély parkjában végzett földmunkák nyomán előbukkanó falmaradványok, valamint a terület domborzati viszonyai.⁴⁷ Az épületnek az átépítését az 1500-as évek évégre, illetve az 1600-as évek elejére tették a 2000. évben folytatott régészeti kutatások alapján. Az épület ma is látható főbb tömegei e korhoz köthetők.⁴⁸ Vende Aladár így ír: „[...] *Hajdan terjedelmes erősség volt, úgy hogy a mostani épülettől elég távol álló templom volt a várkápolna. A jelenleg fennálló várszerű épület a réginek csupán csak a lakórészét képezte. [...]*”⁴⁹

⁴⁴ KOMJÁTHY Attila: *Lakóházak és középületek helyreállítása*. In: *A műemlékvédelem Magyarországon*. Dr. CSÁSZÁR László szerk. Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 1983. pp 110.

⁴⁵ VADAS József: *Otthon a kastélyban: Vaja. Lakáskultúra*. 30. évf. 10. sz. (1995.) pp. 54–55.

⁴⁶ H.-B. m. K.K.Ö.I. (2001.) *Vaja, Vay Múzeum. Építési, Engedélyezési Tervdokumentáció: Műszaki leírás*. pp. 7–9.

⁴⁷ TESZÁK Ágnes: *Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye várépítészete és földvárjai: A vajai várkastély*. pp. 16. [főiskolai szakdolgozat] B.GY.T.K.F., 1996. Lh.: M.ZS.K..

⁴⁸ H.-B. m. K.K.Ö.I. (2001.) *Vaja, Vay Múzeum. Építési, Engedélyezési Tervdokumentáció: Műszaki leírás*. pp. 7–9.

⁴⁹ VENDE Aladár: *Szabolcs Vármegye községei*. In: *Magyarország Vármegyéi és Városai: Szabolcs Vármegye*. Dr. BOROVSKY Samu szerk. Budapest, Apollo, 1900. pp. 74.

„A jelenlegi alaprajzi elrendezésből védelmi célra lehetne következtetni, de már a reneszánsz átépítés során is védelemre alkalmatlan, erősen nyitott homlokzatot alakítottak ki” – jegyzi le Komjáthy.⁵⁰

A késő reneszánsz várak, kastélyok építtetői az olasz reneszánsz építészet elméletét ültették át a gyakorlatba: centrális, sokszögű várakat, vagy – ahogy esetünkben is – szabályos, derékszögű, téglány alakú épületeket emeltek, hangsúlyos hengeres vagy hasáb alakú saroktoronyokkal.⁵¹ Egyébként az alaprajzi elrendezés hosszú ideig megfelelőnek bizonyult, mert más Vayak által épített kastélyokon is alkalmazták: a középkori eredetű golopi, a 16. századi felsővadászi, sőt az 1820 körül épült sárospataki „Vay Ádám” háznál is (értsd: átlós elrendezésben a két torony).⁵²

A korai védelmi jellegnek azonban ma is láthatóak a nyomai, nem mellesleg – Komjáthy vélekedésével ellentétben – a Vay család ősi fészke még a reneszánsz stílusú átalakítás után is lehetett védelmi jelentősége, ugyanis a kisvárdai váron kívül Szabolcs vármegye egyetlen erődítménye volt.⁵³ Ezért is nem véletlen a Rákóczi-szabadságharcban betöltött szerepe, amelyre dolgozatomban már utaltam.⁵⁴

A kastély északnyugati tornyát valaha árok és palánk vette körül, ezért láthatóak az ujj alakú lőrészek a földszinten. Ezek mind a védelmi elképzelésekre utalnak.⁵⁵ A korábban kialakított ablaknyílások nem vonnak le az épület védelmi értékéből, Bodnár és Szatmári szerint éppen ellenkező szerepük volt: a lőrészekkel együtt segítették az ellenség tűz alatt tartását.⁵⁶

A kastély külsejével kapcsolatban megoszlanak a kutatói vélemények. Bodnár István és Koroknay Gyula egybehangzóan állítják, hogy az nagyban hasonlított a ma is láthatóhoz, kivéve, hogy a földszinten eredetileg nem volt bejárata, csak az első emeleten, a mostani lépcsőfeljárát helyén.⁵⁷ Molnár Sándor is osztja ezt a véleményt, kiemelve, hogy a nyugati

⁵⁰ KOMJÁTHY Attila: *Lakóházak és középületek helyreállítása*. In: *A műemlékvédelem Magyarországon*. Dr. CSÁSZÁR László szerk. Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 1983. pp. 109.

⁵¹ HORVÁTH Hilda: *Régvolt magyar kastélyok*. Budapest, Gemini Kiadó, 1998. pp. 10.

⁵² GERŐNÉ KRÁMER Márta, CSERNYÁNSZKY Mária, MENDELE Ferenc: *Vaja*. In: ENTZ Géza szerk. *Szabolcs-Szatmár Megye Műemlékei II*. Budapest, Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat, 1987. pp. 412.

⁵³ Nagy Judit: Vay Ádám élete és tevékenysége a Rákóczi-szabadságharcban. pp. 30. [főiskolai szakdolgozat] B.GY.T.K.F., Történelem Tanszék, 1988. Lh.: NYF.Törttud.I.T.

⁵⁴ MOLNÁR Sándor: *A vajai Vay-várkastély és múzeum*. Vaja, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2006. pp. 10–12.

⁵⁵ ÁGOSTHÁZI László és GERŐNÉ KRÁMER Márta: Vaja, Vay-kastély helyreállítása. *Műemlékvédelem*. 6. évf. 3. sz. (1962.) pp. 141–146. ISSN: 0541-2439

⁵⁶ BODNÁR István és SZATMÁRI István: *Templomok, kastélyok, kúriák*. Nyíregyháza, Kaleidoszkóp Mozaik Bt., 2004. pp. 50–51.

⁵⁷ BODNÁR István: *A mesék birodalmában. Barangolás Szabolcs-Szatmár-Beregben*. Nyíregyháza, Kaleidoszkóp Mozaik Bt, 2008. pp. 66.

oldalon nyíló mai főbejáratot az 1896-os átalakítás során vágták be egy ablak helyére.⁵⁸ A földszintre csak a kislépcsőn keresztül lehetett lejutni, ahol vagy egyáltalán nem, vagy csak kevés lőrészzerű ablak lehetett.⁵⁹ Ez az állapot egészen a 18. század végéig fennállt, amit egy akkoriban készített metszet tanúsít. A keleti oldali emeleti bejáráshoz lépcső vezetett fel, amelyet veszély esetén vagy felhúztak az épületbe, vagy megsemmisítettek. A feljáró lépcső (kezdetben feltehetően könnyűszerkezetű ún. „lépcsőtorony”,⁶⁰ majd a 19. század elejétől hosszú, rámpás megalkotású, kőből falazott feljáró⁶¹) alatt mély, vízzel teli árok volt, amelyben kihegyezett facölöpöket helyeztek el.⁶²

Kutatásom során nyilvánvalóvá vált, hogy a szakirodalom tele van számtalan zűrzavaros, egymásnak ellentmondó állítással. Juan Cabello tanulmányában cáfolja a Bodnár, Koroknay és Molnár által közreadottakat. Szerinte azok nem felelnek meg a valóságnak, ugyanis a mélyebb kutatás bebizonyította, hogy az első emeleti ajtónyílás nem az eredeti bejárat. Kiderült, hogy a nyílás kökeretét eltérő – ajtó, illetve ablakokhoz tartozó – elemekből utólagosan állították össze. A kastély egykori külső bejáratának helyét a nyugati homlokzat mai főbejárata mögött tárták fel.⁶³ Cabello nyolc évvel korábban egy publikálatlan tudományos dokumentációban viszont még így ír: „A kastélyba a bejárást a keleti homlokzat első emeletén kialakított kökeretes ajtó biztosította”.⁶⁴ Tehát ekkor még egyezik véleménye a többi szerzővel.

Lehetséges lenne, hogy amit Cabello és munkatársai a nyugati oldali eredeti bejáratnak azonosítottak (a mai főbejárat mögött kicsivel), az a főtömeg alapját képező korábbi erődítmény bejárata volt, vagy esetleg mára ténylegesen a régész legkésőbbi – 2008-ban publikált állítását fogadhatjuk el valóságnak? A szálak kibogozásra várnak...

Az első emeleti ajtónyílás kialakításának idejét nem tudom megmondani, az azonban bizonyos, hogy a kökeretes bejárat ajtó mögötti lépcsőház keleti felében boltozott lépcső helyezkedett el. A lépcsőház északi oldalához szintenként egy-egy nagyterem, míg déli

⁵⁸ MOLNÁR Sándor: *A vár históriája*. In: *Vaja*. NÉMET Péter szerk. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 175–193.

⁵⁹ KOROKNAY Gyula: Adatok a vajai Vay-várkastély történetéhez. *Műemlékvédelem*. 7. évf. 2. sz. (1963.) pp. 73–74. ISSN: 0541-2439

⁶⁰ H.-B. m. K.K.Ö.I. [Tudományos dokumentáció, 2000.] CABELLO, Juan: *Jelentés a Vay-kastély homlokzatainak kutatásáról*. pp. 7.

⁶¹ Uo., pp. 11.

⁶² BODNÁR István: *A mesék birodalmában. Barangolás Szabolcs-Szatmár-Beregben*. Nyíregyháza, Kaleidoszkóp Mozaik Bt, 2008. pp. 66.

⁶³ CABELLO, Juan: *A vajai reneszánsz kastély*. In: FELD István és SOMORJAY Selyesette szerk. *Kastélyok évszázadai, évszázadok kastélyai: Tanulmányok a 80 éves Koppány Tibor tiszteletére*. Budapest, Castrum Bene Egyesület Históriaantik Könyvesház Kiadó, 2008. pp. 113.

⁶⁴ H.-B. m. K.K.Ö.I. [Tudományos dokumentáció, 2000.] CABELLO, Juan: *Jelentés a Vay-kastély homlokzatainak kutatásáról*. pp. 7.

oldalához, ugyancsak szintenként két-két kis méretű szoba kapcsolódott, amelyeket boltozatokkal fedtek.⁶⁵

Gondolataimat végül közös mederbe terelve: ugyanannyira jól használhatónak tartom témámba vágóan a várkastély fogalmat, mint a kastély elnevezést, hiszen utóbbi az előbbiből alakult ki évszázadok folyamán. A vajai Vay-várkastély esetében ennek jelei pedig egy épülettömbön ma is megfigyelhetők.

I.3 Szórvány adataink a várkastélyt és környezetét illetően a 20. század közepéig

A családi levéltár 1956-ban bekövetkezett pusztulása miatt kevés hiteles anyag áll a kutatók rendelkezésére. (Sajnálatos módon nem ez volt ez egyetlen eset a családban, a berkeszi grófi ág iratai 1945-ben – Kácsor Zsolt cikkében 1944 szerepel⁶⁶ – semmisültek meg. Apró megnyugvásra ad okot, hogy az állomány egy részéről még 1938-ban fotók készültek, amelyek ma is kutathatóak.)⁶⁷

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár gyűjteményében fellelhetők a nagy- és kiskastéllyal foglalkozó iratok. Bár a bevezetőben már volt róla szó most újra megismétlem, hogy a nagykastély alatt a kutatók ténylegesen a köznapi szóhasználatban csak vajai Vay-várkastélyként emlegetett két tornyú épületegyüttest értik, míg a vele szomszédos kiskastély „a nagykastélytól mintegy 40 méternyire álló, nem műemlék jellegű, de a nagykastélyhoz [...] hozzátartozó és annak stílus jellegéhez kialakított emeletes épület. A nagykastéllyal egy időben épült [...], eredetileg istálló és maktár [magtár] épület. 1905 körül alakították át [...]”.⁶⁸

A kastély(ok)ról egyébként számos levéltári dokumentum közöl adatot. Sokuk kiemelkedő forrásértékkel bír, de olykor pontatlanabbnál pontatlanabbak, már-már megmosolyogtató információkat hordoznak. Jellegzetesen az államosítás korához köthetők ezek a beszámolók. Egyes „szerzők” vagy nem értettek saját munkájukhoz, vagy nem vették a fáradságot, hogy utánajárjanak az értesítéseiknek, mielőtt leírják azokat.

⁶⁵ CABELLO, Juan: *A vajai reneszánsz kastély*. In: FELD István és SOMORJAY Selyesette szerk. *Kastélyok évszázadai, évszázadok kastélyai: Tanulmányok a 80 éves Koppány Tibor tiszteletére*. Budapest, Castrum Bene Egyesület Históriaantik Könyvesház Kiadó, 2008. pp. 123.

⁶⁶ KÁCSOR Zsolt: Tulajdonosra váró kastélyok. *Népszabadság*. 65. évf. 20. sz. (2007.01.24.) pp. 6.

⁶⁷ PITI Ferenc: Szabolcs, Szatmár és Bereg megyékre vonatkozó nádori oklevelek a Vay család berkeszi levéltárában 1373-1382. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*. 36. évf. 2. sz. (2001.) pp. 121–133.

⁶⁸ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 45. doboz, 19-20-21-es számú iratok

Egy 1712-ből származó összeírás a nemesi lakot gazdasági épületeivel és kertjével együtt mindösszesen 500 forintra értékelte, tehát akkoriban elhanyagolt lehetett.⁶⁹ Ebben semmi meglepő nincs, a Rákóczi-szabadságharc bukása után kuruc Vay Ádám is menekülni kényszerült. Elhagyta hát a kastélyt, amely egy ideig lakatlanul állt⁷⁰, de hamarosan a család távolabbi ága birtokba vette (adataink vannak arról, hogy a 18. század végén, illetve a 19. század elején is borzalmasan rossz állapotban volt a várkastély⁷¹). Mindezt azért is tehették meg, mert hűséget fogadtak a császárnak, a kuruc kapitánnyal pedig ellenségesen viselkedtek.

Azonban a család a 18. században nemesi és bárói ágra szakadt, nagybirtokossá vált. Az ország csaknem minden területén találunk ez idő tájt a Vay család tulajdonában levő földbirtokot. A kastély 19. század elején tapasztalható romos állapota arról tanúskodik, hogy a család szabolcsi ága fokozatosan elszegényedik, illetve a korábbi székhelyről elköltözik.⁷²

1950 előtt így írtak a kastélyról: „*A nagykastély /bemondás szerint/ 1418-ban épült. A kiskastély 40 méterre van a nagykastélytól, körül 25 kh-s park /fákkal/ van [ez az adat pontatlan, a későbbiekben látni fogjuk, hogy „mindössze” fele méretű park övezhette az épületeket, amelynek kiterjedése napjainkig folyamatosan csökkent]. A kiskastély emeletes, az emeleten négy szoba, fürdőszoba, elő folyosó, hall. Földszinten négy szoba, konyha, kamra van. A kastély állítólag a naggyal egy időben épült, de 1905-ben átépítették.*”⁷³ Majd egy pontosan 1950-ben kelt iratban szerepel, hogy a kiskastély „*alapozása terméskő, a felmenőfal téglá, míg a tető cserép. Korát 200 évre datálják.*”⁷⁴ Azt hiszem, közelebb járunk az igazsághoz, ha elfogadjuk a 18. századot az építés időpontjának, mintsem a nagykastéllyal egyidősnek tekintjük. Ezenfelül megjegyzik még azt is az iratban, hogy „*közművel [vízvezeték] el van látva, ami sajnálatosan „rossz”. Az épületnek törzskönyve és terv (töredék) is van.*”⁷⁵

1760-as kelettel fennmaradt egy pörirat,⁷⁶ ami a kastélyról fontos adatokat árul el. Még ekkor is (akárcsak korábban), osztatlan birtok volt a kastély, Vay István és Ábrahám lakták.

⁶⁹ Magyar várak: Észak-Magyarország. LÁSZLÓ János szerk. Debrecen, Anno Kiadó, 2007. pp. 93.

⁷⁰ TÓTH M. Ildikó: Megújul a vajai Vay-kastély. *Népszabadság Észak-Alföld melléklet*. 61. évf. 100. sz. (2003.04.30.) pp. 4.

⁷¹ H.-B. m. K.K.Ö.I. (2001.) *Vaja, Vay Múzeum. Építési, Engedélyezési Tervdokumentáció: Műszaki leírás*. pp. 7–9.

⁷² Uo., pp. 7–9.

⁷³ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 1945-1950. / szám nélküli irat.

⁷⁴ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 2. cs.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ SZ.-SZ.-B. m Lt. IV.a.1. F61.no 588.

1760 októberében az utóbbi megjelent Nagykállóban a megyegyűlésen és bepanaszolta Vay Istvánt, a következők miatt:⁷⁷

1. A lépcső alá, a Vay Ádám-féle aulában szobát épített, amely elveszi a fényt az Ábrahám hypocaustumához vezető kis lépcsőtől;
2. az említett aulában István elvette a szabad közlekedést;
3. a régi kerítés helyébe oszlopokból és deszkából újat épített, ezen megszüntette azt az ajtót, amelyen Ábrahám a templomba, a szérűre és a majorságba járt – és emiatt Ábrahám csak nagy kerülővel tud a kastélyon kívül levő konyhájához jutni;
4. a második emeleten Ábrahám falából István egy részt lebontott és abból épített füstölőt a közös aulába.

Vay Ábrahám panaszának felvétele után Zoltán Mihály szolgabíró rögtön ki is küldte a figyelmeztető levelet Vay Istvánnak, aki azután megtette a maga észrevételeit az egyoldalú tájékoztatás miatt. Közli, hogy a lépcsőházban nem kamrát, hanem kápolnát épített, s ezt nem hajlandó lebontani. A többi panaszra is válaszol, ezek a kastély állapotára vonatkozóan fontosak.⁷⁸

Bár az előbbieken egy könyvrészletre hivatkoztam, amelyben a szerzők elutasítják, hogy a kastély felosztott birtok lett volna, Ulrich Attila kutatása nyomán beazonosítható Vay testvérek osztálylevele⁷⁹ erre mégis rácafol, amelyben a három Vay testvér – Ábrahám, Ádám és Mihály – felosztotta egymás közt a családi javakat. Ulrich így foglalja össze tartalmát:

„Szó esik a kastélyról (szintén háromfelé osztották) is. A leírásból képet kaphatunk a korabeli állapotokról, nyilvánvaló, hogy a kastély sokkal nagyobb területen feküdt, mint ma. A források egy közös pitvarról, az ott lévő borospincékről, a Nagy Palota előtt való közönséges pitvarról (tehát a belső telek meg volt osztva), bal kézre lévő boltos (boltíves) házakról, a bástya alatt lévő házról, az ez alatt lévő kőből épült boros pincéről. A „Nemes Curia közepében lévő és bejáró boltos Kapu”-ról, a falu felőli végen található „forgó Garaditsos” Bástyáról, az e mellett lévő a gyümölcsös kertek felé eső, fából épült major házról, szekér színről, ló istállóról, az udvaron álló kő konyháról, és a felette lévő bástyáról, sütő- és szakácsházról, csűrös kertről, meggyes kertről, az Őr felőli részen álló palánkról. Az egykori

⁷⁷ GERÖNÉ KRÁMER Márta, CSERNYÁNSZKY Mária, MENDELE Ferenc: *Vaja*. In: *Szabolcs-Szatmár Megye Műemlékei II*. ENTZ Géza szerk. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987. pp. 408–420.

⁷⁸ Uo., pp. 408–420.

⁷⁹ T.I.R.E.Lt., Sárospatak, Vay család levéltára, Kii.I.4, 1688. A Vay testvérek osztálylevele.

*kastély tehát egy nagy, összefüggő telek központja volt, a fundus egy része palánkkal, egy része sövénnnyel volt körülkerítve.*⁸⁰”

Azt, hogy a kastélyhoz hajdanán sokkal nagyobb terület tartozott, mint ma mi sem bizonyítja jobban, mint egy 1946-ban kelt és Szabolcs Vármegye Földrendező Tanácsához címzett irat:

*„Gróf Vay Ádámné Zichy Marietta tulajdonában volt a várkastéllyal szemben, attól egy községi közlekedési úttól elválasztottan, volt egy pár holdas belsősege is, amelyet [...] Vaja községnek jutattak községi fejlesztési célra. Ezen terület egyik részén van egy 40 méter hosszúságú épület, amely a várkastélynak volt melléképülete, amelyben versenylovak, lószerszámos-kamra, mosókonyha, garázs és a lovasok szobája volt elhelyezve. [...]”*⁸¹ Csak megjegyzem, hogy a kérdéses melléképületet végül az ifjúság vette birtokba. Kultúrházzá kívánták alakítani...

I.4 A Vay Ádám tervezte átépítés

A 19. század közepéig a kastély külseje még szinte teljes mértékben megegyezett a ma is láthatóval. A kétemeletes és alapincézett főtömbhöz két bástya kapcsolódott, az északi mely a 17. század közepén épült alapincézetlen, a déli pedig alapincézett, sőt már 1688-ban is állt. Vay Ádám által elrendelt átalakítási munkálatok egyebek mellett a kastélybelső átépítésére is koncentráltak, így nagyban megváltoztatva azt a térelrendezést, amellyel II. Rákóczi Ferenc is találkozott a 18. században, amikor itt időzött. Az átalakítás igen nagymérvű volt és sokba került, ahogy a következőkben látni is fogjuk.

A kastély ”nyugalmi állapota” tehát a 19. század második feléig tartott, amikor is újra munkálatokba fogtak. Ez volt a romantikus, gotizáló stílust megvalósító építkezés.⁸² Ezzel az éppen divatos korstílust követték, ugyanis a hazai klasszicizmust az 1840-es évektől a romantika váltotta fel. A romantika gótikus imitációinak előfutárai a 18. századi gotizáló tendenciák. Kastélyépítésetünkben a korai gotizálásnak csupán néhány emlékeről van tudomásunk (pl.: nyírábrányi Eördögh-kastély). A különböző stíluselemek egymás mellett éltek.⁸³

⁸⁰ ULRICH Attila: Újjáépült a vajai Vay Ádám múzeum. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*. 39. évf. 3. sz. (2004.) pp. 309–313. ISSN 0133-2465

⁸¹ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 45. doboz, 16-17-es számú irat

⁸² MOLNÁR Sándor: *A vajai Vay-várkastély és múzeum*. Vaja, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2006. pp. 7–9.

⁸³ HORVÁTH Hilda: *Régvolt magyar kastélyok*. Budapest, Gemini Kiadó, 1998. pp. 27–28.

Egy az 1840-es évekből származó összeírás Vaja fa épületeit gyűjtötte össze, illetve becsülte fel. Ebből kitűnik, hogy „*gróf Vay Ábrahám úr birtokán lévő kastély éghető részének becsült ára 5.000 f.* [A birtokon levő összes „éghető részt” becsülve 15.885 f.]”.⁸⁴ Összehasonlításképpen a református lelkészi lakot 250 forintra becsülték. Ebben az adóévben a legtöbb adót fizető gaza Sólyom Ferenc volt, akire 46 váltóforint 13 egész 25/40-ed krajcárt rovatoltak.⁸⁵ Mindez a kastély valódi értékét nem fejezni ki, hiszen csak az éghető részéről szól, de elképzelhetjük, hogy micsoda óriási vagyont képviselt maga az épület az átalakítás előtt, nem is beszélve annak kiszolgáló egységeiről.

A munkálatok gyorsan folytak, eredményük Molnár Sándor szavaival: „egy minden tekintetben előnytelen megjelenésű, aránytalan nyílásrendszerrel tagolt homlokzat”. Érthetjük ez alatt a homlokzaton megjelenő csúcsíves lezárású, ám aránytalan ablaknyílásokat; a homlokzati sík elé kiugratott fő- és övparkányt; valamint a sárgásbarna színű új vakolatot.⁸⁶

Már említettem, hogy a nyugati oldalon nyíló mai főbejáratot az átalakítás során vágták be egy ablak helyére,⁸⁷ ez azonban nem jelentette azt, hogy a keleti oldali emeleti bejáratot tovább nem használták.⁸⁸

Kuruc Vay Ádám hamvainak 1906-os hazahozatalát megelőzően a kastélyt újratatarozták, amelynek során a homlokzatot újravakolták, az épület belsejében új falépcsőt készítettek és új ajtószerveket helyeztek fel.⁸⁹ Tehát ekkor alakították ki a mai állapotában látható lépcsőházat.⁹⁰ A lépcsők irányát is megváltoztatták,⁹¹ napjainkban erről a várkastélyba érkező látogató saját szemével is meggyőződhet, hiszen a régészeknek sikerült feltárniuk az eredeti nyomvonalat, amelynek maradványai a lépcsőház falán megtekinthetők. Ma is az „új” lépcsőkön közelíthetjük meg az első emeleti szintet, amelynek két kis helyisége között egyszerű keretezésű, kőből faragott ajtó az egyetlen, amely a kastély építésével egyidős.⁹²

⁸⁴ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 16. cs.

⁸⁵ TAKÁCS Péter: *Egy rangos mezőváros*. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 81.

⁸⁶ MOLNÁR Sándor: *A vajai Vay-várkastély és múzeum*. Vaja, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2006. pp. 8.

⁸⁷ MOLNÁR Sándor: *A vár históriája*. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 177.

⁸⁸ H.-B. m. K.K.Ö.I. [Tudományos dokumentáció, 2000.] CABELLO, Juan: *Jelentés a Vay-kastély homlokzatainak kutatásáról*. pp. 11.

⁸⁹ H.-B. m. K.K.Ö.I. [Tudományos dokumentáció, 2000.] CABELLO, Juan: *Jelentés a Vay-kastély homlokzatainak kutatásáról*. pp. 9.

⁹⁰ KOROKNAY Gyula: Adatok a vajai Vay-várkastély történetéhez. *Műemlékvédelem*. 7. évf. 2. sz. (1963.) pp. 73–74. ISSN: 0541-2439

⁹¹ BAKSA Éva: *A Vay Ádám Múzeum kapcsolata írókkal, költőkkel*. pp. 2. [főiskolai szakdolgozat] B.GY.T.K.F., Irodalom Tanszék, 1981. Lh.: VÁM adat. L. sz. 1675/1995.

⁹² MOLNÁR Sándor: *A vár históriája*. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 178.

Még szintén a század elején készítette falfestményét Lohr Ferenc a második emeleti nagyterem mennyezetére. Végezetül a század húszas éveiben bevezették a vízvezetékeket, az árnyékszéket pedig korszerűsítették (a falban húzódó aknába vezetéket építettek be).⁹³

Levéltári bűvárkodásom során találtam egy költségjegyzéket, amely betekintést enged a Vay Ádám rendelte átalakítás végösszegének egyik részébe: „*A munkavégzés [bontási munkálatok, ácsmunkák, bádigos munka, asztalos és tartozékai, vasneműek] összesen 6784.71 fr.*”⁹⁴ Mivel ez csak a munkavégzés díját tartalmazza, a végső elszámolás ennek sokszorosa lehetett, de ez a kis forrás is érzékelteti a költségek nagyságát, hiszen alig fél évszázaddal korábban csak a kastély éghető részeit becsülték 5.000 forintra.

Ezután már nem hajtottak végre nagyobb beavatkozásokat, amelyek gyökeresen formálták volna át a kastélyképet. A 20. századi további munkálatok már az államosítást követően történtek, céljuk kezdetben az új térelrendezés kialakítása, illetve állagmegóvás volt, majd a '60-as években műemléki helyreállítás következett, de ennek is sok hiányossága akadt, mígnem az ezredfordulón végzett ismételt műemléki helyreállítás a ma ismert legeredetibb formáját adta vissza a kastélynak a külsőt és a belső tereket is beleértve. Egy későbbi fejezetben ezt részletesen is tárgyalom.

II. Az államosítás viszontagságai, a táji- és tárgyi örökség kezelése

II.1 „Tragikus huzavona”: az államosítás

A második világháborút Magyarországon nem sokkal a többpártrendszer felszámolása és a kommunista hatalomátvétel követte, amely 1949 nyarára teljesen be is fejeződött.⁹⁵ A kommunisták térnyerése egy folyamat volt, amely a magántulajdon fokozatos megszüntetésével (többek között földosztással) járt.⁹⁶ A vajai Vay-várkastély és a családi birtok is áldozatául esett az új rendszernek.

Már 1946-ban összeírást készítettek Szabolcs Vármegye „közérdekű célra alkalmas” kastélyairól és a nagyobb épületekről. Ebben ötös sorszámmal a következő adalék szerepel: „[a várkastély] *Vay Béla volt tulajdona, üresen álló 15 lakószobával, 2 mellékhelyiséggel, 10*

⁹³ MOLNÁR Sándor: *A vajai Vay-várkastély és múzeum*. Vaja, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2006. pp. 9.

⁹⁴ SZ.-SZ.-B. m Lt. XIII. 4. / költségjegyzék

⁹⁵ ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005. pp. 296.

⁹⁶ Uo., pp. 273.

kh parkkal és 400öl kerttel”⁹⁷ - már 1944 óta lakatlan.⁹⁸ A „terep felmérését” követően szinte azonnal az állami tulajdonba vétel következett. Hosszas „harc” után a grófi istállót Vaja község Erkölcsei Testületének juttatták, kultúrház kialakításának céljából. Sportpálya létesítésére pedig a rohodi út jobb oldalán a saroktól kiindulva 3 kat. hold kiterjedésű szántó ingatlant kapta meg a vajai ifjúság. A grófi 50 kat. holdas gyümölcsöst is feldarabolták.⁹⁹ A várkastély pedig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium [továbbiakban: VKM] tulajdonába került,¹⁰⁰ szerencsére műemlékké nyilvánítva, így a viszonylagos épségben maradásáért a Műemlékvédelmi Főfelügyelőség is sokat tett: nem egyszer intette az „MT.VB-t” [Megyei Tanács Városrendezési Bizottsága], hogy engedély nélkül az épületen átalakításokat végezzen.¹⁰¹

Szabolcs Vármegye (1950-től Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) területén azonban nem minden védelemre érdemes épületnek jutott a „kivételes” bánásmódból: a Vay család egy másik ágának berkeszi kastélyát például az ’50-es évektől gyermekotthonként üzemeltették, drasztikus beavatkozásokat végrehajtva az eredeti kastélyképen.

Vaján sem lehetett fenéig tejfel az élet, hiszen köztudott, hogy a kastélyok kisajátítása és tőlük idegen szereppel való felruházásuk egyik módja az épületek tönkretételének. A másik az orosz katonák önkényes épületfoglalásai.¹⁰² Orosz katona csak „turistaként” fordulhatott meg a kastélyban, azonban az idegen szereppel való felruházás – csakúgy, mint az előbb említett berkeszi kastély esetében – itt is megvalósult.

A nagykastély helyiségeit könyvtárnak (első emelet),¹⁰³ tanteremnek, napközi otthonos óvodának, TSZ irodának alakították át, a második emeleten pedig nevelői lakásokat létesítettek.¹⁰⁴ Az egyik bástya a KISZ klubnak adott otthont.¹⁰⁵ A kiskastélyban szolgálati lakásokat alakítottak ki pedagóguscsaládoknak.¹⁰⁶ Orvosi rendelő is működött a nagykastély falai között,¹⁰⁷ ugyanakkor a körorvosi szolgálati lakás folyamatosan vándorolt, a

⁹⁷ SZ.-SZ.-B. m. Lt. XXIV. 201/a. 18. doboz

⁹⁸ Összefoglaló. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 219.

⁹⁹ SZ.-SZ.-B. m. Lt. XVII. 609. 35. cs.

¹⁰⁰ SZ.-SZ.-B. m. Lt. V. 444/B. / képviselőtestületi jegyzőkönyv

¹⁰¹ SZ.-SZ.-B. m. Lt. XXIII. 13.a. / 1951 év végén számnélküli irat

¹⁰² BODNÁR Sándor: *Kastélyok Szabolcs-Szatmár megyében 1945 után*. [Pályázat, 1985.] Lh.: M.ZS.K.

¹⁰³ H.-B. m. K.K.Ö.I. (2001.) *Vaja, Vay Múzeum. Építési, Engedélyezési Tervdokumentáció: Műszaki leírás*. pp. 10–11.

¹⁰⁴ BENE János: *Nehéz utakon a rendszerváltásig*. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 127.

¹⁰⁵ CSERVENYÁK Katalin: *A szatmári békéről itt tárgyalt a fejedelem*. [elektronikus dok., 2009. április 20.] nol.hu, Url: <http://www.nol.hu/utazas/lap-20090420-20090420-42> [2011.11.18.]

¹⁰⁶ BENE János: *Nehéz utakon a rendszerváltásig*. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 127.

¹⁰⁷ CABELLO, Juan: *A vajai Vay-kastély*. Magyar Múzeumok. 7. évf. 3. sz. (2001.) pp. 31–33. ISSN: 1219-4662

kiskastélyban mindösszesen egy évig (1957-1958.) volt helye.¹⁰⁸ Ezzel egy időben zajlott a vidék villamosítása (villanyvilágítást kapott a kastély is.),¹⁰⁹ illetve a korábban már lajstromba vett ingóságok elszállítása (lásd részletesebb a következő fejezeteket).¹¹⁰

Egy 1955-ben kelt irat árulja el, hogy a beépített alapterület (feltehetően csak a nagykastély): pince 186 négyzetméter, földszint 321 négyzetméter, első emelet 328 négyzetméter, második emelet 357 négyzetméter. Ebben arra is kitérnek, hogy az épület állagmegóvásához 160.000 forint kell, tehát ekkorra a hajdani pompának már csak nyomai maradtak.¹¹¹

Az 1960-as évek végéig a várkastély az elmondottak alapján tehát a községi oktatási, kulturális és egészségügyi épülethiányt enyhítette. Ehhez jelentősebb építési-bontási munkálatok nem társultak.¹¹² Juan Cabello tanulmányában ezekről részletesen is beszámol: „új ajtónyílások és válaszfalak kialakítása, konyha és vizesblokkok elhelyezése”.¹¹³ Ezek után döntse el mindenki maga, hogy mi számít „drasztikus beavatkozásnak”...

A dolgok azonban nem mentek olyan „simán” a településen, mint ahogy azt fentebb leírtam. A Vallás- és Köznevelési Miniszter Úr és Vaja település előljáróságai között parázs vita alakult ki a várkastély hasznosítását illetően még 1947-ben. Végül mindkét fél engedni kényszerült: az iskola a nagykastélyban kapott helyet (a helyi református egyház is kért, de nem kapott tantermet¹¹⁴), a Miniszter Úr által patronált múzeum kialakítására pedig 1964-ig, Molnár Mátyás áldozatos fellépéséig¹¹⁵ várni kellett:

„Nagykastély melléképülete és a hozzá tartozó park a fenti célra [országos érdekű tudományos, kulturális, művészi vagy irodalmi célra] az idézett határozattal [1947. évi július hó 31-ével kelt 137.433/1947./VII.] kijelöltetett. Ezt követően Vaja község előljárósága panaszt emelt az épületek, illetve belsőség ilyen célra történő felhasználása ellen és az egész ingatlan kompresszumot általános iskola és internátus céljára kérte juttatni. Utóbb a község kérelmét oda módosította, hogy csak a kiskastélynak részére leendő juttatását kérte körorvosi lakás és létesítendő egészségház céljára.

¹⁰⁸ BENE János: *Nehéz utakon a rendszerváltásig*. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 127.

¹⁰⁹ Uo., pp. 127.

¹¹⁰ CSERVENYÁK Katalin: *A szatmári békéről itt tárgyalt a fejedelem*. [elektronikus dok., 2009. április 20.] nol.hu, Url: <http://www.nol.hu/utazas/lap-20090420-20090420-42> [2011.11.18.]

¹¹¹ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIII. 21. d. 587-123/2/ 1955

¹¹² H.-B. m. K.K.Ö.I. (2001.) *Vaja, Vay Múzeum. Építési, Engedélyezési Tervdokumentáció: Műszaki leírás*. pp. 7–9.

¹¹³ CABELLO, Juan: *A vajai Vay-kastély*. *Magyar Múzeumok*. 7. évf. 3. sz. (2001.) pp. 31–33. ISSN: 1219-4662

¹¹⁴ SZ.-SZ.-B. m Lt. V. 444/B. 10.cs.

¹¹⁵ VÁM adat. L.sz. 316/1977. : ANDRÁS Ida: *Hagyománygyűjtők vándorúton*. [Cikk kivágat, 1975.]

A panasszal kapcsolatban a Vallás és Közoktatási Miniszter Úr közölte, [...] hogy a Vay-féle nagykastély melléképületeivel, tehát kiskastéllyal együtt kívánja felhasználni. Átirata szerint a nagykastélyon kívül, amely a múzeum részére lenne felhasználható, művésztelep létesítése céljára a kiskastélyra is feltétlenül szüksége van annál is inkább, mert szerinte a műemlék jellegű nagykastélyhoz a kiskastély szervesen hozzátartozik, és csak a birtoklása biztosíthat megfelelő számú lakószobát a létesítendő művésztelep céljára.”¹¹⁶

II.2 Inventáriumok összevetése

A vajai Vay család kastélyában a 20. században készült ingóságjelentések felbecsülhetetlen értékű források. Pontosan két ilyen összeírásról van tudomásunk. Az egyik 1938-ban készült és nyomtatásban is megjelent, a Németh Péter szerkesztette Vaja monográfiában. A kiinduló forrás viszont a Vay Ádám Múzeum adattárában – másolatban fennmaradt – dokumentum.¹¹⁷ A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban rábukkantam egy (ez idáig nem publikált, de néhány kutató előtt ismert) 1947-ben, tehát már a világháború után ismételen felvett ingóságjelentésre.¹¹⁸ Mindkettő számba veszi a nagykastélyban fellelhető értékeket, azonban a kiskastélybeli ingóságok összeírása csak az 1938-ban felvettben szerepel. Kivonatukat dolgozatomban Függelékemben közlöm, de csak a szorosán vett „értéket képező” tárgyakra szorítkozom, a mindennapi használati eszközöket lehetőség szerint kihagyom a felsorolásból.

A Vay Ádám Múzeum adattárában másolatban fennmaradt inventáriumot 1938. június 8-9-10-én, majd folytatólagosan a kiskastélyban június 23-24-én vették fel Vaján. Valószínűleg nem teljes, mert az utolsó (41.) oldal befejezetlennek tűnik, illetve hiányzik a készítő(k) neve, aláírása és a tulajdonosi hitelesítés is. A várkastélyban és a kiskastélyban levő ingóságokat is összeírták, alaposan munkát végezve. Körültekintően ügyeltek a részletekre: a tárgyak helyét igazoló pontos helyiségek megjelölésére és az állapotuk leírására is.¹¹⁹

Már a vizsgálódás elején feltűnik: ez a leltár részlet gazdagabb, áttekinthetőbb és egyértelmű fogalmakkal operál. Azonban jóval kevesebb tétel szerepel benne (összevonások), mint az 1947-ben készített Leltár és juttatási tervezetben.

Míg az utóbbi következetesen minden réginek vélt bútordarabot „antik” megjelöléssel illet, addig az 1938-ban felvett inventáriumban jellemzően a stílus megjelölése szerepel:

¹¹⁶ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 45. doboz, 19-20-21-es számú iratok

¹¹⁷ VÁM adat. L.sz. 24/1968.: *Leltár: készült Vaján, 1938. június 8-9-10-én a gróf "Vay" várkastélyban.*

¹¹⁸ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 151-es kötet

¹¹⁹ Függelék. In: NÉMETH Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 199.

„biedermeier” vagy „empire”. Az ellentmondás adódhat félreértésből, sietségből, de valószínű, hogy a készítője hozzánemértéséről tanúskodik.

Szembetűnő különbség még, hogy a térszerkezet megnevezései nem egyeznek a két inventáriumban, igen megnehezítve ezáltal a kutatásukat és összehasonlításukat. Dolgozatomban csak egy példát említek: az 1938-ban kelt leltárban szereplő helyiség „II. emelet - északnyugati toronyszoba” beazonosítása fáradtságos feladat a '47-ben kelt Leltár és juttatási tervezetben. Abban ugyanis „Bástya szoba” néven említik. A dolog kálváriája, hogy a kastély két bástyájában (északi és déli) – csak az emeleti helyiségeket számolva – négy „Bástya szoba” is található.

A jegyzékek felületes összevetése után nem látszanak komoly eltérések, alapos vizsgálódás után azonban nyilvánvaló, hogy az 1947-es inventárium hiányos, a kiskastélyban levő tárgyak jegyzéke nem készült el. Ugyan 313-as sorszámmal a nagykastély után, mint nagyobb egység a kiskastély szerepel, de csupán egy bejegyzés tartozik alá: az amelyik a méreteiről, falazat anyagáról és a tetőről árul el valamicskét a kutatónak. Ezenfelül a jegyzet rovatban tüntették föl, hogy az épület nyolc szobából áll. Bár a leltár egyszerűbb nyelvezetet használ a tárgyak leírásánál, kis kutatás után szinte kivétel nélkül be lehet azokat azonosítani az 1938-ban kelt inventáriumban. Ebből következik, hogy a háborút a kastély és a belső tárgyak (legalábbis a nagykastély tárgyai!) viszonylag sértetlenül vészték át.

Már esett róla szó, hogy valószínűleg nem teljes ez a korábbi leltár, ugyanis a 41. oldal befejezetlennek tűnik és hiányzik a hitelesítés és a készítők neve. A '47-es inventárium azonban hitelesítve van, mégpedig a községi Földigénylő Bizottság részéről Tiszai István által.

Miért kellett a háború után egy új ingóságleltárt készíteni?

Praktikus célt szolgálhatott, hiszen a tárgyak feltehetően ez alapján kerültek a Vallás és Közoktatási Minisztérium tulajdonába. Ennek ellent mond, hogy a kiskastélybeli tárgyak egyike sem szerepel benne, nem úgy, mint a '38-ban készített inventáriumban (talán már nem is volt mit összeírni?).

A továbbiakban a '47-es Leltár és juttatási tervezet jellegzetes vonásait igyekszem összefoglalni:

- 651 tételből áll (minden számhoz egy tárgy, néhol tárgycsoport tartozik);
- a nagykastélyról szóló rész ennek csaknem fele: a 309-es sorszámgig tart;
- a kiskastélyhoz csupán a 313-as számú bejegyzés tartozik;

- a maradék kicsit több, mint 300 tétel alá sorolhatóak a kertész lakás, virágház, nagy istálló, vincellér ház, nagy gyümölcsös ingóságai, ezen felül a családi birtok részét képező Rákóczi tanyai leltár (külön kiemelve a kovászos kamra és a szesz raktár), és a Paula tanyai leltár (kiemelve az iroda helyiség, kovászos kamra, erjesztő helyiség, kazánház, burgonya mosó és a padlás);
- érdekes, hogy a nagykastélyhoz tartozó egyik vendégszobában levő bőr dívány tulajdonosa („jelenlegi birtokosának, gazdájának neve”) egy bizonyos Szuhay, nyíregyházi ügyvéd, illetve a 280-281-es bejegyzések alatt szereplő fa ágy, ruhatartó állvány „birtokosaként” a rendőrség, a 282-es ágy gazdájának Molnár főjegyző, míg a 283-tól a 286-os bejegyzésekig szereplő réz ágy, szekrény, asztal, antik matrac tulajdonjoga sem a nagykastélyhoz köthető. Természetesen a fenti tárgyak mindegyike a VKM birtokába került ezután.

A kiskastély ingóságairól készült újbóli összeírás hiánya miatt az ott tárolt értékek sorsáról semmit sem lehet tudni 1938 után. „Elveszett” a több mint száz darabos ezüst étkészlet, és az első emeleten kifüggesztett Zichy Mihály rézmetszet is, illetve a kiskastély csaknem teljes berendezése.

II.3 Nagypolgári berendezkedés: divat és stílus

A kastélyok belső kialakítását éppúgy meghatározták a kor változó stílusáramlatai, ízlésvilága és technikai adottságai, mint bármely más lakóépület-típust. A lakóházak belső kialakításáról, az egyes terek berendezéséről Jakob von Falke: *Die Kunst im Hause* (A művészet a házban, 1871.) című Bécsben megjelent munkája számított alapműnek Közép-Európában. Ezt követte Lothar Abel *Das elegante Wohnhaus* (Az elegáns lakóházak, 1890.) című könyve, melynek megjelenési helyeként Bécs és Lipcse mellett Pest szerepel. Mindkét szerző az angol házépítési és berendezési módot tekintette kiindulópontnak és viszonyítási alapnak. A szigetország fejlett lakáskultúrája ugyanis a 19. századi Európában általános csodálat tárgyát képezte. Legfőbb erényének a komfortot tartották, ami az európai kultúrtörténet viszonylag új jelensége volt. A bútorok kényelmét például az Angliában 1826-ban szabadalmaztatott rugós kárpitozás fokozta.¹²⁰

¹²⁰ SISA József: *Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon: A historizmus kora*. Budapest, Vince Kiadó, 2007. pp. 79–83.

Magyarországon mind Folke, mind Abel munkáját jól ismerték. Folke nyomán magyar szerzők is írtak útmutatókat. Bár az idézett munkák elvileg a (nagy)polgárságnak szóltak, alapvetően érvényes elveket rögzítettek a kastélyenteriőrökre is, amelyek kialakításában fontos szerepet kaptak a faburkolatok.¹²¹ A vajai Vay-kastély esetében sincs ez másként. Egy 2000-ben készült szakértői vélemény szerint az épület jellegéből, az ablakfülkék kialakításából, valamint a megmaradt faburkolati részekből arra lehet következtetni, hogy legalább parapet magasságig a termek faburkolatúak voltak.¹²² A '38-as leltár tele van „biedermeier” és „empire” típusú bútormegjelölésekkel, sőt néhány különlegesség is volt a család birtokában, például zenélő óra,¹²³ amely Sarbányi Mihály festményével ábrázolja Mátyáskirályt (Wagner Sándor a pesti Vigadóban levő falfestményének másolata). De felsorolnak még olajfestményeket és drága étkészleteket is. Vende Aladár a 20. század elején így számolt be a látottakról:

„[...] helyiségei és érdekes berendezések teljes összhangban vannak a vár külsejével. A várban érdekes fegyvergyűjteményt, régi festményeket és egy régi Vay-féle banderális lovas- és egy a Vayak által hódított labancz-zászlót őriznek [...]”¹²⁴

A kastély az 1947-ben felvett leltár szerint úgy volt berendezve, ahogy urai a háború előtti években használták. Az államosított épületet minden ingóságával együtt a VKM-nek adták át, míg a használati joga Vaja településre szállt. A berendezést az Elhagyott Javak Kormánybizottsága később a sárospataki várba szállította, java részük ma is ott van azonosíthatatlanul.¹²⁵ A festmények nagy része Nyíregyházára került.¹²⁶

Kutatómunkám során rábukkantam egy 1950-ben kelt iratra,¹²⁷ ami 24 tételben rögzíti a VKM által megvett(?) „műtárgy jellegű berendezési darabokat”, amelyeket a sárospataki múzeumba szállítottak (lásd Függelék). A lista teljes, értem ez alatt, hogy a többi ingósággal kapcsolatban nem találkoztam átvételi-átadás jegyzékkel. Sajnos a legtöbb berendezési tárgy csak úgy eltűnt. Itt kell megjegyezni, hogy napjainkban a Vay Ádám Múzeumban, Vaján

¹²¹ Uo., pp. 79–83.

¹²² H.-B. m. K.K.Ö.I. (2000.) SZENTIVÁNYI Imre: *Faanyagvédelmi szakértői vélemény aktualizálása*. pp. 9.

¹²³ VÁM adat. L.sz. 24/1968.: *Leltár: készült Vaján, 1938. június 8-9-10-én a gróf "Vay" várkastélyban*.

¹²⁴ VENDE Aladár: *Szabolcs Vármegye községei*. In: Magyarország Vármegyéi és Városai: Szabolcs Vármegye. Dr. BOROVSKY Samu szerk. Budapest, Apollo, 1900. pp. 74.

¹²⁵ MOLNÁR Sándor: *A vár története*. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 185.

¹²⁶ CSERVENYÁK Katalin: A szatmári békéről itt tárgyalt a fejedelem [elektronikus dok.]. – In: *Népszabadság online* 2009. április 20. Url: <http://www.nol.hu/utazas/lap-20090420-20090420-42> [2011.11.18.]

¹²⁷ VÁM adat. L. sz. 787/1984.: *Vay kastély műtárgy jellegű berendezési darabjainak átvételi-átadási jegyzéke*. Vaja, 1950. július 25.

látható berendezési tárgyak legjava a Sárospataki vár tulajdona és csak kölcsönben szerepelnek a kiállítóterben (néhány tárgy azonban nem került el Vajáról: a díszterem berendezése, illetve festmények¹²⁸).

II.4 Kastély könyvtár, műgyűjtemény és tezaurálás...

Míg a kastélykönyvtárakat a 18. században jellemzően történeti, teológiai és államtudományi munkák alkották, a 19. században a szépirodalom és a különféle tudományágak képviseltették magukat erőteljesen. Nyelv szempontjából széles volt a spektrum, de itt is változás következett be: a korábbi idegen nyelvűséget a 19. században magyar nyelvű munkák bontották meg. A kastélybeli gyűjtemények sajátja a sokrétűség: jellemzően a képektől kezdve a műtárgyakon, régi iratokon, könyveken keresztül a fegyverekig és vadásztrófeákig terjedt.¹²⁹

A vajai várkastély műgyűjteménye kitölti a fent vázolt keretet: „*A kastélyban sok kuruc-labanc zászló és igen értékes fegyvergyűjtemény van. Műkincsei felbecsülhetetlenek, különösen régi festményei és arcképtára igen értékes.*”¹³⁰

A magyarországi műgyűjtés kezdetei a középkorig nyúlnak vissza, amikor a gazdagságot is szimbolizáló vagyont és értékeket a kincstárakban őrizték. A királyi kincstár két célt szolgált: őrizte az okleveleket, a királyi könyveket és az állami élet dokumentumait, valamint az adókat, ajándékokat, a ruházatot és a Pazar udvartartáshoz szükséges felszereléseket, illetve a másik funkciója a tezaurálás (értékfelhalmozás) volt. A kincstár státusszimbólumként is szolgált. Akárcsak külföldön, hazánkban is a királyi és a templomi kincstárakat tekinthetjük az első gyűjteményeknek. A bennük felhalmozott tárgyak jelentőségét elsősorban nem a művészi, történeti és kulturális értékük szerint ítélték meg, hanem nyersanyagtartalmuk és ritkaságuk alapján. E gyűjtemények többnyire drágakövekből, ötvösmunkákból, ékszerekből, fegyverekből, természeti ritkaságokból és ereklyékből álltak.¹³¹

A vajai gyűjtemény a korban divatos műgyűjtés eredménye. Bár méretében inkább elmarad a kortársak által felhalmozott „kollekcióktól”, és távolról sem tekinthető

¹²⁸ MOLNÁR Sándor: *A vár históriája*. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 185.

¹²⁹ SISA József: *Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon: A historizmus kora*. Budapest, Vince Kiadó, 2007. pp. 124–125.

¹³⁰ *Magyar városok monográfiája: Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községei*. HUNEK Emil szerk. Budapest, A Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, 1931. pp. 360–361.

¹³¹ KÖFALVI Tamás, MÉSZÁROS Márta, ÓNODI Márta: *Közügyűjteményi ismeretek*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2007. pp. 127.

közgyűjteménynek, a teaurálás bizonyos jelei kimutathatóak benne, holott a nem is oly távoli középkori gyűjteményeket már igyekszik meghaladni felépítésében. A család tulajdonában volt mumia kar, kitömött kis krokodil, tigrisbőr, kitömött sas, mamutsont és még számtalan ritkaságon túl olyan ma is óriási értéket képviselő tárgyak, mint: Zichy Mihály rézmetszete, Munkácsy Mihály ceruza vázlatrajza, vagy olajnyomat Benczúr Gyulától.¹³²

Az 1947-es inventáriumban nem szerepel részletes leírása a kastélykönyvtárnak. Szerepeltetik, hogy a könyvtárszoba teljes berendezését is a VKM kapta, Vaja község Földigénylő Bizottsága javaslata alapján, illetve szó esik 5 darab beépített könyvszekrényről (angol, német, francia nyelvű könyvekkel), berakott asztalról, földgömről egy bőr és egy fa székről, cserépkályháról és egy preparált nagy réti sasról. A nappali dohányzóhelyiség lajstroma ezenfelül még „gazdasági könyveket” említ.¹³³ A könyvek sorsa a bútorok és egyéb ingóságok elszállítása után ismeretlen. A korábban ('38-ban) felvett inventárium részletesebb képet fest a könyvtárról. A földszinti könyvtárszobában Három darab „könyvszekrény”, egy „könyves szekrény”, és egy „szekrény” rejtje a könyveket, míg az első emeleti pipázóban „könyves polc” és „csontberakásos barokk stílusú szekrény” szerepel a könyvek helyének megjelöléseként.¹³⁴

A '47-es „könyvtárszoba” és a '38-as „földszinti könyvtárszoba” fedi egymást, tehát ugyanazon helyiségről van szó, érdekesség viszont, hogy míg az előbbi „5 darab beépített könyves szekrényt” említ az utóbbi nem gyűjtőfogalmat használ a tárolók megnevezésére, és nem szól arról, hogy azok bármelyike beépített lett volna.

A várkastély gyűjteményébe csak a számszerűsített adatok alapján körülbelül 900 könyv és folyóirat tartozott a 20. század első felében (tehát aprócska könyvtárról beszélhetünk). Ezt egészítették ki a törvénykönyvek (ismeretlen darabszám), gazdasági elszámolási könyvek (1830-as évekből való, 12 db). A gyűjteményből az egyetlen munka, amit név szerint ismerünk a Gondolatok című könyv, amely az első emeleti kasszoba (lépcsőháztól balra) biedermeier asztalkáján, kis fekete empire szekrényben volt elhelyezve. Azt nem tudni, hogy az inventáriumot felvevő miért pont ezt nevezte meg, a szerző feltüntetése nélkül.¹³⁵

A 900 dokumentum között – egymástól külön könyvszekrényben – vannak magyar könyvek (318 db), francia könyvek (57 kötött 93 fűzött, 15 füzet és folyóirat), 131 db német

¹³² VÁM adat. L.sz. 24/1968.: *Leltár: készült Vaján, 1938. június 8-9-10-én a gróf "Vay" várkastélyban.*

¹³³ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 151-es kötet

¹³⁴ VÁM adat. L.sz. 24/1968.: *Leltár: készült Vaján, 1938. június 8-9-10-én a gróf "Vay" várkastélyban.*

¹³⁵ Uo.

könyv és ugyanabban a szekrényben „163 db (jobboldalon)” ismeretlen nyelvű könyv. A földszinti könyvtárszoba berakott tetejű nagyasztalán állt egy földgömb iránytűvel, illetve 3 db könyvet jelöl rajta az inventárium.¹³⁶ Nyelvük ismeretlen, feltehetőleg valamelyik könyvszekrényből származnak. Végül a 900 kötetes állományba tartoztak még vakoknak szóló könyvek és folyóiratok igen nagy számban (16 db könyv, 54 db folyóirat).

II.5 Mit tudunk a díszparkról?

A várkastély díszparkját a 19. század legvégén alakították ki, gróf Vay Ádám elképzelései szerint.¹³⁷ A nagy munkát a kastélyon végzett átépítés keretezte, ez a romantikus (gotizáló stílusban történt) átalakítás mindössze száz évén át határozta meg a kastélyképet.¹³⁸

Szándékosan a „kialakítás” fogalmat használom a kastélyparkkal kapcsolatban, hiszen az óriási terület, amelyen feküdt előtte kerként szolgálhatott (tudjuk, hogy a kastély egy nagy, összefüggő telek központja volt, a kiszolgáló épületeken kívül gyümölcsöskertek övezték¹³⁹).

Egy 18. században esett lopási ügy kapcsán keletkezett tanúvallomás is alátámasztja a kert meglétét, miszerint:

„A tanú a többi közt azt is látta, hogy a kerten fél zsáknnyit hozott valamit [...], éppen akkor esett ezen életnek a kocsis házához való hordása amidőn az említett éles hoz fel vevődött, a kocsis a tettes.”¹⁴⁰

A terület praktikus felosztására vall, hogy a területrendezést követően is megmaradt egy kisebb kert, az ún. „Zoltán kert”. Egy 1948-ban kelt juttatási határozatban¹⁴¹ ennek nagyságára is fény derül, ugyanis a mintegy 3 holdas területét jelölték ki két közcélú telek létesítése céljából (a kertészlak is itt állt): 2 hold (ref. egyháznak iskolahely és tanítói lakások) és 1 hold (Vaja község részére egyház vagy más közcélú intézmény részére) felosztásban.

Ha a kastély, mint telekközpont szemszögéből vizsgáljuk a földterületet, akkor nyilvánvaló, hogy a csakis gazdasági szereppel bíró kert távolabb helyezkedett el, mint a díszkert. Ez nem újdonság, hiszen a korabeli „dívat” szerint az elsődleges szempont az volt,

¹³⁶ VÁM adat. L.sz. 24/1968.: *Leltár: készült Vaján, 1938. június 8-9-10-én a gróf "Vay" várkastélyban.*

¹³⁷ *A Hortobágytól Bátorligetig: Az Észak-Alföld természeti értékei.* RAKONCZAY Zoltán szerk. Budapest, Mezőgazda Kiadó, 2004. pp. 342–343.

¹³⁸ MOLNÁR Sándor: *A vajai Vay-várkastély és múzeum.* Vaja, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2006. pp. 8.

¹³⁹ ULRICH Attila: Újjáépült a vajai Vay Ádám múzeum. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle.* 39. évf. 3. sz. (2004.) pp. 309–313.

¹⁴⁰ SZ.-SZ.-B. m Lt. IV.a.1. F61.no 589.

¹⁴¹ SZ.-SZ.-B. m Lt. XVII. 609. 35.cs. / házhelyszerzési és juttatási hat.

hogy a kastélyt és melléképületeit kisebb, nagyobb park fogja egységbe, illetve különítse el a tágabb környezettől.¹⁴²

A díszkerthez természetesen azt gondozó kertész is tartozott, illetve kertész lak is állt a birtokon. Egy 1904-ben kelt levelezés szerint (Nyulászi János kassai ügyvéd levele Méltóságos Gróf Vay Ádám úrnak¹⁴³) a birtokra kiváló referenciával bíró és a szakmáját alaposan értő szakembert kerestek. Nyulászi János ügyvéd Sz. Sztopkó József kassai kertészre hívja fel Vay Ádám figyelmét, aki 11 évig városi kertész is volt Iglón és a családi rokon Vay Tihamérnál is szolgált 8 évig. Az ügyvéd úr ígéri, hogy még több információt szerez be a jelölről, és „*ha [az információ] kedvező lesz, úgy az állás elfogadása felől tárgyalásba bocsátkozom.*”¹⁴⁴ Nem sikerült többet kiderítenem a levélben foglaltakkal kapcsolatban, így azt sem tudom, hogy végül alkalmazták-e a kassai kertészt. Ettől eltekintve bizonyosan hozzáértő ember gondjaira bízta a fákat és dísznövényeket.

A kertészlakról már több információval szolgálnak a források. Korai írásos feljegyzésünk ugyan nincsen, de az államosítást követő években sokat foglalkoznak az épülettel. A községi Földigénylő Bizottság kimutatásában a 310-es bejegyzés a kertészlakást írja le: „*20x10x4-es vályog és téglafalazat, nád és szalmatető*”.¹⁴⁵ Sajnos a kastély és melléképületeinek birtokbavétele 1947-ben a megfelelő telekkönyvi adatok hiányában ingatlanleltár nélkül történt meg, amely nagyban visszaveti a Vay örökséggel kapcsolatos kutatásokat.¹⁴⁶

1897-ből fennmaradt egy birtokrészleti jegyzőkönyv, amelyben a „Bel telkek” rovatban találhatunk id. Vay Ádám gróf díszkertjére vonatkozó töredék adatokat, úgymint 329-es birtokrészlet szám alatt a „díszkert” térfogata 13hold és 583öl (az 1938-ban felvett inventáriumban¹⁴⁷ a kastélyhoz tartozó egész területet írják 14 holdnak, de a lényegen ez nem változat: a díszpark óriási lehetett). A 328-as birtokrészlet szám alatt egy 330öl-es „árok”, míg 330-as bejegyzés alatt „lakóház és udvar” szerepel, 664öl kiterjedéssel.¹⁴⁸ A három egymást követő bejegyzés érdekessége, hogy mind a 106-os házszám alatt szerepelnek, tehát feltételezhetően egyazon csoportba sorolhatók: a díszkertet szegélyező árok, maga az óriási kiterjedésű park és a „lakóház és udvar” alatt a kertészlak szerepel(?). Tény, hogy olyan

¹⁴² SISA József: *Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon: A historizmus kora*. Budapest, Vince Kiadó, 2007. pp. 14–15.

¹⁴³ SZ.-SZ.-B. m Lt. XIII. 4. 2. cs.

¹⁴⁴ Uo.

¹⁴⁵ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 151-es kötet, 310-es bejegyzés

¹⁴⁶ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 45. doboz, 22-es számú irat

¹⁴⁷ VÁM adat. L.sz. 24/1968.: *Leltár: készült Vaján, 1938. június 8-9-10-én a gróf "Vay" várkastélyban.*

¹⁴⁸ SZ.-SZ.-B. m Lt. VI. 181. 197. doboz

forrás is van,¹⁴⁹ amelyben a Zoltán kert van megadva a kertészlak helyéül. Feltehetően a határvonalak eltérő értelmezéséből adódó problémával állunk szemben. Az államosítást követően felvett leltár és juttatási tervezet egy pontja ún. Virágházról (8x3x3 téglafal, tető: cserép; használhatatlan) és a hozzá tartozó fedett kerek kútról (használható) is szól.¹⁵⁰

II.5.1 Látkép akkor és most...

A korai díszkertről – annak hozzávetőleges nagyságán kívül – nincs elérhető adat vagy leírás. A korszakban egyébként kevés kertleírás született, és még kevesebb egykorú ábrázolás.¹⁵¹ Egy levéltári forrás árul el számunkra valamicskét: „*A park terület botanikus ritkaságokat is felmutató, általában faállománnyal borított.*”¹⁵² Illetve Vende Aladár említi meg a parkot fél mondatban, egy 1900-ban megjelent Szabolcs Vármegyével foglalkozó kötetben, így ír: „*Az épület körül szép park terül el.*”¹⁵³

A díszkertbe telepített növényeken kívül maga az elrendezés is a kor divatját követhette. Akárcsak a rokon berkeszi Vayak kastélykertjének, ennek is a nagyobb része Angolpark, míg kisebbik fele barokk kert lehetett. Az Angolpark a maga természetességében hagyta létezni a tájat (annak fáit és sövényeit), a barokk kert szabályozott, a természetet geometrikus rendbe kényszerítő felfogásával szemben a szabadságot jelentette közönségének.¹⁵⁴ E gazdag park-remek nélkül a várkastély bizonyos mértékig magányossá válna.¹⁵⁵

Az 1938-ban felvett ingóság leltár végén találunk egy rövidke összefoglalást a várkastélyról és környezetéről, amely segít képet alkotni a korabeli látványról:

„*A terület északi oldalát szilárd téglakerítés övezi [ahogyan napjainkban is], míg a többi oldalán kerítés nincs. Rajta fekszik maga a várkastély, ennek közelében az ún. Kis kastély és elöl egy kisebb épület, mely konyhának van berendezve és a kastély felügyelőjének lakásául*

¹⁴⁹ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 45. doboz, 22-es számú irat

¹⁵⁰ SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 151-es kötet, 310-es bejegyzés

¹⁵¹ GALAVICS Géza: Magyarországi Angolkertek. In: BUTTLAR, Adrian von: *Az angolkert: A klasszicizmus és a romantika kertművészete.*, Budapest, Balassi, 1999. pp. 2.

¹⁵² SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 45. doboz, 19-20-21-es számú iratok

¹⁵³ VENDE Aladár: *Szabolcs Vármegye közséjei.* In: *Magyarország Vármegyéi és Városai: Szabolcs Vármegye.* Dr. BOROVSKY Samu szerk. Budapest, Apollo, 1900. pp. 74.

¹⁵⁴ GALAVICS Géza: Magyarországi Angolkertek. In: In: BUTTLAR, Adrian von: *Az angolkert: A klasszicizmus és a romantika kertművészete.* Budapest, Balassi, 1999. pp. 100.

¹⁵⁵ ÁGOSTHÁZI László: *Műemlékvédelem.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2005. pp. 62.

szolgál. [...] A terület széleit főleg öreg, vastagtörzsű akácok szegélyezik, egyébként az egészterület parkká van kiképezve, olyként, hogy a parkszerű sétautak mellett különféle facsoportok díszlenek; így fenyő, tölde, nyár, nyír stb. hárs. Ezek a facsoportok hiányosságot nem szenvednek, különösebb térségek nincsenek, s így az egész szinte erdőszerű sűrűséget ad ki. A fák a helybeli öreg emberek elmondása szerint 1892. évben nyertek elültetést és pedig néhai Vay Ádám gróf intézkedése [...] szerint, az előtt kopár volt ez a terület. [...]”¹⁵⁶

A kastélypark egyáltalán nem volt körülkerítve. Erre utal Vaja község képviselőtestületi jegyzőkönyvében 1949-ben kelt bejegyzés is, amely szerint:

„Bús József kastély-főfelügyelő többször emelt panaszt arra vonatkozóan, hogy ismeretlenek a kastély kertjéből fákat vágnak le és visznek el. Ezenkívül a lakosság sertései és tehenei állandóan a kastély parkjában legelnek. Ezt nem lehet megakadályozni, mert a kastély és a parkja nincsen körülkerítve. Ráadásul a VKM nagy mennyiségű épületfa-kitermelést végzett, melyből 13.000 forintot vittek el a megbízottjai azzal, hogy ebből az összegből fogják a kastélyt rendbe rakni és a parkot körülkeríteni. Ez csak ígéret maradt. Ha a körbekerítés megtörtént volna, a kastélypark az egyik legszebb lehetett volna a vármegyében.”¹⁵⁷

A fenti idézetből több a kastélyt és kertjét érintő probléma kitűnik: azon kívül, hogy nincs a terület körbekerítve, a háziállatok is rongálják a természeti értékeket, nem is beszélve a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium fakitermelő akciójáról. A terület tehát már 1949-ben alig hasonlított a telepítettő által megálmodottra.

Ezt csak tovább tetézte, hogy az államosítás után a család birtokainak javarészét felosztották a helybeli parasztok között. Sportpálya céljára a rohodi út jobb oldalán a saroktól kiindulva 3 kat. hold kiterjedésű szántó ingatlant kapta meg a vajai ifjúság.¹⁵⁸ Első hallásra egy futballpálya megépítése nem is tűnik olyan nagy gondnak, mivel szántóföldön kapott helyet. Ez a lépés célszerű volt, de máris szomorú kép tárul elénk, ha megtudjuk: kézilabda- és röplabdapálya kialakítása is megtörtént, illetve az ezeket kiszolgáló épületeket – öltöző és zuhanyzó – is felépítették, ezzel már igencsak megbontva a díszkert egységét.¹⁵⁹ A parkból

¹⁵⁶ VÁM adat. L.sz. 24/1968.: *Leltár: készült Vaján, 1938. június 8-9-10-én a gróf "Vay" várkastélyban.*

¹⁵⁷ SZ.-SZ.-B. m Lt. V. 444/B. 63/1949 Kgy.

¹⁵⁸ SZ.-SZ.-B. m Lt. XVII. 609. 35. cs. földhiv. iratok.

¹⁵⁹ ESTEFÁN Gábor: *Adalékok Vaja XX. századi történelméhez.* pp. 45. [főiskolai szakdolgozat]. NYF. Történelem Tanszék, 2009. Lh.: NYF.Törttud.I.T., Nyíregyháza.

még egy nagyobb cikket lekanyarítottak, amelyeken házhelyeket alakítottak ki.¹⁶⁰ A várkastélyban 1964-ben nyílt meg a Vay Ádám nevét viselő múzeum, ekkoriban még egy színpad felépítése is tervbe volt véve a területen, de ez sohasem valósult meg.¹⁶¹ Azóta számtalan terv született a sportlétesítmények kiköltöztetéséről a tó mellé vagy a vasúton túlra, de ez idáig semmi sem történt.¹⁶²

1949-ig a díszkertet átszelő sétautak mellett fenyők, tölgyek, nyárok, nyírek, hársak díszlettek. A terület felosztása után a Rakonczay Zoltán szerkesztésében megjelent könyv állítása szerint a „várkert” területe – amely 1977 óta védett – 7,5 hektár.¹⁶³ A 2002-ben kelt parkrendezési tervdokumentációban viszont 2 hektár van megadva a park teljes méretének.¹⁶⁴ Bejártam a területet és véleményem szerint a 2 hektár áll közelebb a valósághoz. A különbség az eltérő értelmezésekből adódhat. Az viszont tisztán látszik, hogy a park alig 100 év alatt mindössze 2 hektárra (3,4 kataszteri holdra) fogyatkozott.

Az ezredforduló után szakemberek foglalkoztak a tájkép rehabilitációjával, ugyanis az épületeket-építményeket leghasznosabb módon a közvetlen és tágabb környezetükkel együtt érdemes és kell is védeni.¹⁶⁵ A területre évelő dísznövényeket, díszfákat és díszcserjéket telepítettek, illetve a füvesítés is megtörtént.¹⁶⁶ Napjainkban a kert fa- és cserjeállománya 50-60 fajból és változatból áll.¹⁶⁷ Szórványban ugyan megtalálhatóak a korai monumentális erdőségre utaló nyomok – különböző juharfélék, magas és szomorú kőrisek 20-25 mesés példányai, illetve a néhány vasfa és az itt-ott feltűnő fenyőcsoportok¹⁶⁸ –, de ezek még a rehabilitáció után sem helyettesíthetik azt a látványt, ami a 20. század elején tárult volna a szemünk elé...

¹⁶⁰ TESZÁK Ágnes: *Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye várépítészete és földvárjai: A vajai várkastély*. pp. 22–23. [főiskolai szakdolgozat] B.GY.T.K.F., 1996. Lh.: M.ZS.K.

¹⁶¹ Estefán Gábor: Adalékok Vaja XX. századi történelméhez. pp. 45. [főiskolai szakdolgozat]. NYF. Történelem Tanszék, 2009. Lh.: NYF.Törttud.I.T., Nyíregyháza.

¹⁶² BENE János: *Kastélyból múzeum*. In: *Vaja*. NÉMET Péter szerk. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 137.

¹⁶³ *A Hortobágytól Bátorligetig: Az Észak-Alföld természeti értékei*. RAKONCZAY Zoltán szerk. Budapest, Mezőgazda Kiadó, 2004. pp. 342–343.

¹⁶⁴ VÁM adat. (2002.) *Kert és parkrendezési tervdokumentáció: Műszaki leírás*.

¹⁶⁵ ÁGOSTHÁZI László: *Műemlékvédelem*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2005. pp. 56.

¹⁶⁶ VÁM adat. (2002.) *Kert és parkrendezési tervdokumentáció: Műszaki leírás*.

¹⁶⁷ *A Hortobágytól Bátorligetig: Az Észak-Alföld természeti értékei*. RAKONCZAY Zoltán szerk. Budapest, Mezőgazda Kiadó, 2004. pp. 343.

¹⁶⁸ Vay-kastély [elektronikus dok.] In: *Határmenti kastélyturizmus: Magyarország-Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013*. Url: http://www.castletour-husk.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=99%3Avay-kastely&catid=35%3Aszabolcs-szatmar-bereg-megye&Itemid=67&lang=hu [2011.12.04.]

III. A műemléki helyreállítások és további teendők...

Az építészetiileg védett műemléki épületek hasznosítása megkívánja, hogy a bennük folyó tevékenység és az értékvédelem kerüljenek egymással jó kölcsönhatásba. A gyakorlat persze nem minden esetben tükrözi ezt a szellemet, amely adódhat a tulajdonos, vagy kezelő nemtörődomségéből, de akár az anyagi források hiányából is.¹⁶⁹

III.1 Az első: 1960-62. – Visszatérés az alapstruktúrához?

A '60-as évek elején végzett kastély-kép rekonstrukció célkitűzése és eredménye az alábbi pár pontban összefoglalható:

- a kastély-külső helyreállítása a 19. századinál korábbi reneszánsz kép jegyében;
- belső térszerkezet részleges visszaállítása az 1950 előtti szintre;
- az ezzel járó „károkozás” és visszafordíthatatlan változtatások.

Az épület nyílászáróit, homlokzatainak vakolat rétegét, valamint belső tereinek kifestését döntően a 19. század végi romantikus (gotizáló stílusban történt) átalakítás határozta meg. A romantikus kastély képet a csúcsíves ablakok, zömök pártázatokkal lezárt tornyok, a vakolatból formált hangsúly erősítették.¹⁷⁰

Az első felújítás terveinek elkészítésével Ágostházi Lászlót bízta meg az Országos Műemléki Felügyelőség (OMF). A beavatkozás eredményeként a 19. század második felében kialakított és az épület homlokzatát uraló romantikus nyílásrendszer (neogótikus ablakok¹⁷¹) megszűnt. Helyette reneszánsz ablakok visszaállítása történt meg, amelynek alapját az épület északi falának második emeletén kibontott „in situ” ránc maradt, osztó nélküli, reneszánsz, profilos tagozatú kőkeretes ablak alkotta.¹⁷² A rekonstrukció során a nyílások egy részében a kutatások során előkerült – kijavított és kiegészített – kőkereteket helyezték el. A jelentős

¹⁶⁹ *Hasznosítható kastélyok, kúriák Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyében.* Budapest-Nyíregyháza, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft., 1992. pp. 3.

¹⁷⁰ MOLNÁR Sándor: *A vajai Vay-várkastély és múzeum.* Vaja, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2006. pp. 3.

¹⁷¹ Összefoglaló. In: NÉMET Péter szerk. *Vaja.* Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 220.

¹⁷² MOLNÁR Sándor: *A vajai Vay-várkastély és múzeum.* Vaja, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2006. pp. 3.

felületen megmaradt reneszánsz vakolatot, illetve a tetőszerkezetet lényegében megtartották, csak a zsindelyfedést cserélték ki cserépre.¹⁷³

A korlátozott kiterjedésű falvizsgálat elsősorban a homlokzatok kutatása alapján állapíthatta meg, hogy az épület főtömege „teljesen” reneszánsz eredetű. Ez bizonyára annak egységét, lényegében egy periódusból való származását jelentheti.¹⁷⁴

Míg a főtömeg külsejét illetően nagy bizonyossággal sikerült az „eredeti” állapotot (reneszánsz megjelenést¹⁷⁵) visszaállítani, a kastélybelső helyrehozása már komolyabb fejtörést okozott a szakembereknek. A 19. század előtti tételrendezést nem sikerült teljesen újra kialakítani, ugyanis a (19. század második felében) kialakított ajtónyílások és a szintén ugyanekkor készült lépcsőház megsemmisítette a korábbi reneszánsz szerkezeteket, így ezek rekonstrukciójára gondolni sem lehetett.¹⁷⁶ A helyreállítóknak csupán a helyiségeket felszabdáló osztófalak elbontásával, valamint a másodlagos ajtó- és ablaknyílások befalazásával sikerült valamennyire a kívánt korszakhoz igazítaniuk a várkastélyt.¹⁷⁷

A térszerkezet átformálásánál tovább nem ért a szakemberek keze, bajosan is végezhettek volna el olyan rekonstrukciókat, amelyekről semmilyen forrásunk sincs: nem tudjuk hol voltak, hogyan változtak a kastély fűtőberendezései, árnyékszékai, az északi nagyterem kivételével nem tudjuk rekonstruálni az egyes terek – sőt, az egyes szintek – egykori szerepét sem.¹⁷⁸

Míg Feld István kételyeinek ad hangot munkájában,¹⁷⁹ addig kezdetben Juan Cabello az 1960-62. évi helyreállítást összességében eredményesnek tartja. Felhívja a figyelmet arra, hogy az akkori kutatási módszerek kialakulatlansága és a régió reneszánsz kastélyépítészetevel kapcsolatban nem túl bőséges ismeretanyag ellenére is sikeres munkát végeztek a restaurátorok, holott az 1990-es években újra szükségessé vált az épület felújítása.¹⁸⁰ 2008-ban azonban már ő is kritikával illette az elvégzett munkát, ugyanis a második emeleti nagyterem – eredetileg csúcsíves záródású ablakaihoz igazodó – romantikus kváderes kifestését megszüntették. Ugyancsak ekkor semmisült meg az északi fal elfalazott

¹⁷³ CABELLO, Juan: A vajai Vay-kastély. *Magyar Múzeumok*. 7. évf. 3. sz. (2001.) pp. 31–33. ISSN: 1219-4662

¹⁷⁴ FELD István: 16. századi kastélyok Északkelet-Magyarországon: A régészeti kutatások eredményei.

Sárospatak, a Sárospataki Rákóczi Ferenc Múzeum Füzetek 38., 2000. pp. 95.

¹⁷⁵ H.-B. m. K.K.Ö.I. (2001.) *Vaja, Vay Múzeum. Építési, Engedélyezési Tervdokumentáció: Műszaki leírás*. pp. 7–9.

¹⁷⁶ CABELLO, Juan: A vajai Vay-kastély. *Magyar Múzeumok*. 7. évf. 3. sz. (2001.) pp. 31–33. ISSN: 1219-4662

¹⁷⁷ MOLNÁR Sándor: *A vajai Vay-várkastély és múzeum*. Vaja, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2006. pp. 5.

¹⁷⁸ FELD István: 16. századi kastélyok Északkelet-Magyarországon: A régészeti kutatások eredményei.

Sárospatak, a Sárospataki Rákóczi Ferenc Múzeum Füzetek 38., 2000. pp. 96–97.

¹⁷⁹ Uo., pp. 94–99.

¹⁸⁰ CABELLO, Juan: A vajai Vay-kastély. *Magyar Múzeumok*. 7. évf. 3. sz. (2001.) pp. 31–33. ISSN: 1219-4662

reneszánsz ablaka helyén kialakított fülke hátlapján lévő, festett, átlótt szájú szarvast ábrázoló Vay-címer is¹⁸¹ - csodaszarvas analógia.¹⁸²

III.2 A második: 1996-2004. – Nyolc nehézkes év...

Idézet a Vay Ádám Múzeum igazgatójának, Molnár Sándornak a leveléből (1994), amit az Országos Műemlékvédelmi Hivatal szakértői véleményt tartalmazó levelére írt: „[...] *Múzeumunk külső állapota rohamosan romlik. [...] Nehezíti a helyzetet, hogy – a volt Vay-kastély – ma a kiemelt állami tulajdonú műemlékek között szerepel, de fenntartója a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat. Tőlük már több ízben kértünk külön költségvetési támogatást külső restauráláshoz, de válaszuk nemleges volt mindig.*”¹⁸³

A levél keltét megelőzően is már évek óta a legfontosabb célok között szerepelt a várkastély megújítása. A kastély csupán egy abból a huszonötből, amelyet műemlékként tartanak számon Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.¹⁸⁴ A szűkös források elosztása nem tette lehetővé az átfogó rekonstrukciót, mindenképpen állami pártfogásért kellett lobbizni. Még két év viszontagság után végül elkezdődhetett az érdemi munka.

A várkastély teljes megújulása (amely több ütemben zajlott) 2004-re készült el: 1996 és 2001 között jelentős változáson esett át az északi torony,¹⁸⁵ talajrendezés is történt. A déli torony megújítása rögtön az északi társa után kezdődött. A kastélyon végzett rekonstrukció befejezése eredetileg 2003-ra volt kitűzve. E szakaszban kellett felöltöztetni a kastélyt, szinte egy időben folyt a munka a belső termekben és külső homlokzaton.¹⁸⁶

A helyreállítás előrehaladtával nyilvánvalóvá vált, hogy nincs reális esély a célul kitűzött időpontig (a Rákóczi-szabadságharc 300. évfordulója) a munkálatok befejezésére, így a végső simítások elvégzésévre már csak 2004-ben került sor.¹⁸⁷

¹⁸¹ CABELLO, Juan: *A vajai reneszánsz kastély*. In: FELD István és SOMORJAY Selyesette szerk. *Kastélyok évszázadai, évszázadok kastélyai: Tanulmányok a 80 éves Koppány Tibor tiszteletére*. Budapest, Castrum Bene Egyesület Históriaantik Könyvesház Kiadó, 2008. pp. 107–131.

¹⁸² TAKÁCS Sarolta: *Városépítés Magyarországon*. Budapest, Officina '96 Kiadó, 2004. pp. 151–153.

¹⁸³ RÁDAY Mihály: A radványi sötét erdőben. *Magyar Nemzet*. 57. évf. 79. sz. (1994.04.06.) pp. 7.

¹⁸⁴ Dűledező és megújuló kastélyok. *Népszabadság Észak-Alföld melléklet*. 62. évf. 70. sz. (2004.03.24.) pp. 1.

¹⁸⁵ MOLNÁR Sándor: *A vajai Vay-várkastély és múzeum*. Vaja, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2006. pp. 6.

¹⁸⁶ MOLNÁR Sándor: *Út a restaurált Vay-kastélyig*. In: SZABÓ Sarolta szerk. *Hagyomány és változás a népi kultúrában: Tanulmány a hatvan esztendő Dám László tiszteletére*. Nyíregyháza, Kiadja a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2005. pp. 339.

¹⁸⁷ MOLNÁR Károly: Csúcsív ki, reneszánsz kökeret fel! *Kelet-Magyarország*. 59. évf. 242. sz. (2002.10.16.) pp. 4.

III.2.1 Az északi és déli torony újjászületése

A várkastély ezen részeinek látványos megszépülését az épületegyüttest övező talaj rendezése előzte meg, 1997 és 2000 között. Jelentős lépés volt ez, hiszen ezáltal a csapadékvíz elvezetése megoldottá vált. Az északi tornyot valaha sátortető fedte, az 1960-62-es felújítást követően lapos tetőssé lett alakítva, tetőzetét pártázat koszorúzta. A szigetelés rossz volt, és a torony falai átnedvesedtek, a fagy erősen károsította őket. A felújítás során a falakat utófesztítő acélkábelekkel erősítették meg, három ilyen kábelt helyeztek el az északi toronyba, kettőt a nyugati, míg a harmadikat az északi oldalra. A statikai megerősítés után kapta meg a torony az egyszerű sátortetőfedést 1997-ben. Külső homlokzatának helyreállítása 1999-2000-ben valósult meg.¹⁸⁸

Az északi tornyon végzett egyes munkálatok jól dokumentáltak, a következőkben igyekszem részletesen is bemutatni az elvégzett feladatokat.

Gere József az általa készített szakértői véleményben arról számol be, hogy a toronyépületek (tehát a déli torony is!) egy-egy sarka támpillérekkel megerősített, amelyek falazott szerkezetűek, de a téglák méretéből kitűnik, hogy nem a toronyépületekkel egyidejűleg készültek. Megépítésük indoka nem ismert. Az utólagosan épített támpillérekről az is kiderült, hogy nem egy időben készültek. Egy 1870-es években készült metszeten ugyanis az északi torony támpillére ábrázolva van, míg a déli toronyé viszont nincs.¹⁸⁹

A várkastély homlokzati felújítása során kérdéses volt, hogy statikai szempontokat figyelembe véve elbonthatóak-e a saroktorony támpillérei. Hosszas és alapos vizsgálódás után a szakértő megállapította, hogy az északi toronyépület támpillérének állapota rossz, repedésekkel és kifagyásokkal teli. A déli torony támpillérének felső része jó állapotú, alsó része viszont ki van fagyva. Ez a pillér nagyobb és magasabb is mint az előző. A vizsgálat arra is fényt derített, hogy a támpilléreknek a tornyok egy-egy sarkában való megépítése teljesen logikátlan, hiszen a boltozatokról átadódó vízszintes terhelés mindegyik sarokpontban

¹⁸⁸ MOLNÁR Sándor: *Út a restaurált Vay-kastélyig*. In: SZABÓ Sarolta szerk. *Hagyomány és változás a népi kultúrában: Tanulmány a hatvan esztendő Dám László tiszteletére*. Nyíregyháza, Kiadja a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2005. pp. 335–336.

¹⁸⁹ VÁM adat. (2001.) GERE József: *Szakértői vélemény: A Vay-várkastély saroktorony épületek támpilléreinek elbontásával kapcsolatban*. pp. 1–3.

működik. Szakértői javaslatra végül ezeket el is bontották, a terepszint alatt kb. 30 centiméterig. Az aláépítmények megmaradtak, statikai megfontolások miatt.¹⁹⁰

Az előző alfejezetben már szó esett a Vay család címeréről, amely nem csak a beltérben, hanem az északi torony nyugati homlokzatán, a második szinti ablak fölött is helyet kapott, téglafalba süllyesztve. A kovácsoltvas kampókkal rögzített riolittufa faragvány régebbi a toronynál. Festéknyomok nem találhatóak rajta. Részletesen is megvizsgálva kiderült, hogy az állapota nem engedi – még egy alapos restaurálás után sem –, hogy visszakerüljön az oromzatra, így egy trasszcementtel készült kvarchomokkő-örlemény másolat került fel helyette az ezredforduló utáni években.¹⁹¹ Az eredeti kőcímer a Vay Ádám Múzeum gyűjteményében kapott helyet.

A Molnár Sándor szóhasználatában „viharvert” képet mutató déli torony felújítására 2001-ben kerülhetett sor. A régészeti feltárás során előkerült üregeket a falakban kibontották, tömör felületté alakították. A pince járásszintje kb. 60 centiméterrel lejjebb került, így használhatóvá vált az épület legalsó szintje. Kicserélték a fűtési rendszert, új villamoshálózat készült.¹⁹²

III.2.2 A reneszánsz vakolat helyreállítása

Az északi tornyon két sorban húzódó sgraffito a torony sarkait díszíti a reneszánszra jellemző geometrikus motívumokkal. A torony vakolása során először a sgraffito készült el. Ennek mélysége eredetileg 2-3 milliméter lehetett. Ezután került sor a köztes felületek kivakolására és meszelésére. Az ablakokat, a lőréseket és a pártázatot karcolt keretézéssel díszítették.¹⁹³

Az eredeti felületek nagyfokú roncsoltsága miatt az ismert restaurálási módszerekkel lehetetlen lett volna hosszú távon megőrizni az 1659-ben készített sgraffitokat. A kedvezőtlen környezeti hatások miatt a finoman megmunkált felület az első helyreállítás óta erősen lepusztult. Ha a megmaradt részek érintetlenül maradnak, csak értéktelen vakolatroncs lett volna az utókor öröksége. Lángi József szakértő javaslata alapján a restaurálás első lépése az eredeti vakolat eltávolítása volt, majd a 17. századival megegyező anyagú és készítés

¹⁹⁰ Uo., pp. 1–3.

¹⁹¹ VÁM adat. (2000.) MÓDY Péter: *Vay-kastély északi torony homlokzatán lévő kőcímer restaurálási terve.*

¹⁹² MOLNÁR Sándor: *Út a restaurált Vay-kastélyig.* In: SZABÓ Sarolta szerk. *Hagyomány és változás a népi kultúrában: Tanulmány a hatvan esztendő Dám László tiszteletére.* Nyíregyháza, Kiadja a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2005. pp. 337.

¹⁹³ VÁM adat. (é.n.) SERES László: *Restaurálási dokumentáció: Vaja, Vay kastély É-i torony sgraffito.* pp. 2–3.

technikájú vakolattal fedték le a reneszánsz részeket.¹⁹⁴ A helyreállítás során arra törekedtek, hogy a falfelület beérett, régi meszelés hatását keltse, ezért a mészbe oxidfestéket keverték, kissé sárgás színűre színezve ezzel.¹⁹⁵

A sgraffito teljes rekonstrukcióját elkészítették. A munka befejezése óta eltelt 8 év szeszélyes időjárásának nyoma igencsak meglátszik a falakon. Rövid időn belül szükségessé válhat egy újabb, teljes körű „tatarozás”.

III.2.3 A kastélybelső „újraalakítása”

Eddig nem esett róla szó, de míg az épület felújításának tervezésével 1960-61. évben Ágostházi László és Pámer Nóra építészek foglalkoztak, addig 1996-97-ben Juan Cabello és Feld István régészek végezték ezt a feladatot.¹⁹⁶

A kastély szintenként négy helyiségből áll, egymás fölött dísztermek-nagytermek találhatók.¹⁹⁷

- a földszinten kazettás faburkolatú parapettel, fali fülkékkel;
- az első emeleten reneszánsz díszítő festéssel;
- a második emeleten mennyezetképpel.

A déli torony földszintjéről önálló melléklépcsőn keresztül lehet megközelíteni a déli torony emeleti szintjét. A tetőtér egy része az 1990-es évektől raktár funkciót is kapott. A tetőtérben a tároló helyiség deszkafalakkal lett lehatárolva, a padlástér a déli 1. számú kiállító teremből közelíthető meg falba süllyesztett csigalépcső feljáraton keresztül.¹⁹⁸

A már korábban említett térszerkezet helyreállítását követően a szakemberek figyelmét a gócpontok körül összpontosult. Ilyen problémás területet képeztek a kastélybelsőben funkcióval felruházott faanyagok, a parketta és pince, illetve a különböző formájú és

¹⁹⁴ H.-B. m. K.K.Ö.I. (1998.) LÁNGI József: *Vaja, Vay-várkastély Északnyugati tornyon található sgraffitok restaurátori vizsgálata*. pp. 2.

¹⁹⁵ VÁM adat. (é.n.) SERES László: *Restaurálási dokumentáció: Vaja, Vay kastély É-i torony sgraffito*. pp. 2–3.

¹⁹⁶ H.-B. m. K.K.Ö.I. (2001.) *Vaja, Vay Múzeum. Építési, Engedélyezési Tervdokumentáció: Műszaki leírás*. pp. 6.

¹⁹⁷ Uo., pp. 10–11.

¹⁹⁸ H.-B. m. K.K.Ö.I. (2001.) *Vaja, Vay Múzeum. Építési, Engedélyezési Tervdokumentáció: Műszaki leírás*. pp. 10–11.

rendeltetésű díszítő elemek. A munkálatok befejezéséhez közeledve minden ablaknyílás megkapta a reneszánsz kori kőkeretet.¹⁹⁹

A szakértői vizsgálat kimutatta, hogy a „fő” falépcsőnek jelentős hibája, károsodása nincs, azok faanyagvédelmi kezelést nem igényelnek.²⁰⁰ Ezzel ellentétben a pincében sok problémára derült fény: a meglévő szellőző nyílása fedetlen, a levegő folyamatosan átjárja, ennek ellenére nyirkos a levegője, tapintásra nedvesek a falai. A padlóját képező talaj felmarkolva ugyancsak nedves. A vizes blokk alatti falszakaszok szemre erősebben terheltek só és nedvesség együttes hatásának.²⁰¹ A felújítás során a pincét leburkolták, a szigetelését a lehető legteljesebben igyekeztek megoldani, a természetes szellőzés biztosítása mellett. Sajnos napjainkban is komoly problémákat okoz a talajvíz, nem egyszer bokáig érően elárasztva a helyiségeket, ami az egyébként boltozott pincében elhelyezett kőtár látogatását is ellehetetleníti.²⁰²

A pincéből ismét a kiállítóterekbe visszatérve elmondható, hogy a táblás parketta helyére ugyanolyan hatású faburkolat került, a 19. század 60-as éveiből való faszerkezetes ajtókat is kezelték.²⁰³ A három meglévő cserépkályhát restaurálták, és három újat is készítettek,²⁰⁴ sőt a várkastély belsője kuriózummal gazdagodott: visszaállították az első emeleti díszterem szürke alapból sárga mintákkal kidomborodó eredeti stukkóit.²⁰⁵

Az épület teljes felújítása 440 millió forintba került, a munkálatok 2004 tavaszán fejeződtek be. A költségekhez a Nemzeti Örökség Program 15, míg a Széchenyi-program 43,6 millió forinttal járult hozzá.²⁰⁶

¹⁹⁹ MOLNÁR Károly: Csúcsív ki, reneszánsz kőkeret fel! *Kelet-Magyarország*. 59. évf. 242. sz. (2002.10.16.) pp. 4.

²⁰⁰ H.-B. m. K.K.Ö.I. (2000.) SZENTIVÁNYI Imre: *Faanyagvédelmi szakértői vélemény aktualizálása*. pp. 6.

²⁰¹ H.-B. m. K.K.Ö.I. (2001.) KÜRTÖS Zoltán: *Vizsgálati jegyzőkönyv és mérnökszakértői vélemény a Vaja kastélymúzeuma és alkotóház épületének nedvesség állapotáról és szigetelési megoldásáról*. pp. 3.

²⁰² TÓTH M. Ildikó: Megújul a vajai Vay-kastély. *Népszabadság Észak-Alföld melléklet*. 61. évf. 100. sz. (2003.04.30.) pp. 4.

²⁰³ MOLNÁR Sándor: *Út a restaurált Vay-kastélyig*. In: SZABÓ Sarolta szerk. *Hagyomány és változás a népi kultúrában: Tanulmány a hatvan esztendő Dám László tiszteletére*. Nyíregyháza, Kiadja a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2005. pp. 339.

²⁰⁴ ZSÓTÉR Gabriella: A megye büszkesége a vajai várkastély. *Magyar Hírlap*. 39. évf. 47. sz. (2006.02.24.) pp. 27.

²⁰⁵ TÓTH M. Ildikó: Megújul a vajai Vay-kastély. *Népszabadság Észak-Alföld melléklet*. 61. évf. 100. sz. (2003.04.30.) pp. 4.

²⁰⁶ ZSÓTÉR Gabriella: A megye büszkesége a vajai várkastély. *Magyar Hírlap*. 39. évf. 47. sz. (2006.02.24.) pp. 27.

III.3 Mennyezetkép a Lovagteremben

A második emeleti nagyterem mennyezetképének restaurálása az északi torony helyreállításával egy időben történt. A műalkotás az 1896-os millennium évében készült kazeines szekko-technikával.²⁰⁷ Alkotója Lohr Ferenc festőművész volt, aki Vay Ádám gróf megbízására készítette el a falképet. Témája a nikápolyi csata, melyben a gróf őse Vay Titusz (Tihamér) Zsigmond király oldalán vitézi szolgálatot tesz 1396-ban, amint a vesztett csatából menekülő királyt védelmezi (a folyóba gázol lovával, hogy elérje a Johanniták gályáját, mellyel majd sikerül neki Konstantinápoly felé elmenekülnie²⁰⁸). Az őse a falképen kivont karddal van ábrázolva, míg a király mögött Kanizsai János esztergomi érsek és Garai Miklós horvát bán látható, pajzsukon címerükkel.²⁰⁹

A festőművész életműve szinte teljesen feltáratlan. Egy kérdőív (Magyar Nemzeti Galéria adattára, Lsz.: M.M.A. 1056/1920.) árul el néhány adatot a művészről. Ez alapján tudható, hogy előbb az iparművészet, a díszítő festés területén szerzett diplomát, majd a müncheni akadémián képezte magát tovább Karl Raupp mellett, később Párizsban tanult. Hazatérése után 1893-tól kapott nagyobb munkákra felkérést. Első műve a budapesti Ranolder Intézet kápolnafreskója volt (az államosítás után lemeszelték). Az ország minden szegletében alkotott, Kolozsváron például a minoriták számára a templom egész kifestését végezte el 1908-ban.²¹⁰

A már említett kérdőívben (amelyben saját munkásságáról kellett nyilatkoznia) a művész nem említi meg a vajai várkastély dísztermének mennyezetfreskóját. *„Talán nem tartotta elég jelentősnek a fiatal kori művét. Olyan forrásról sem tudunk, amely megmagyarázná, hogy a megrendelő Vay Ádám gróf hogyan került kapcsolatba a mesterrel. Ezidáig nem volt fellelhető a megrendelő írásos programja, melyből kiderülne, milyen forrásokra, családi legendákra támaszkodott a Lohr által ábrázolt jelenet.”*²¹¹ – írja Sinkó Katalin

A mennyezetkép feltehetően a 19. századi történetírók elbeszéléseire, a Vay család hagyományára, de ezeken túlmenően képi forrásokra is támaszkodott: felhasználta Hermann

²⁰⁷ VÁM adat. (1999.) JUHÁSZ Györgyi és LÁNGI József: *Lohr Ferenc Nikápolyi csata című falképe a vajai kastélyban: Műleírás és helyreállítási javaslat*. pp. 1.

²⁰⁸ Uo., pp. 1.

²⁰⁹ MOLNÁR Sándor: *Út a restaurált Vay-kastélyig*. In: SZABÓ Sarolta szerk. *Hagyomány és változás a népi kultúrában: Tanulmány a hatvan esztendő Dám László tiszteletére*. Nyíregyháza, Kiadja a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2005. pp. 337.

²¹⁰ SINKÓ Katalin: *Lohr Ferenc freskója a vajai vár lovagtermében*. In: MOLNÁR Sándor szerk. *Száz éves a vajai freskó: Tudományos ülésszak, Vaja 1996. április 19.* Vaja, Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, 1997. pp. 7–14.

²¹¹ Uo., pp. 7–14.

Knackfuss-nak (közismert történeti festő, saját korában²¹²) a nikápolyi csatát ábrázoló művét is, amely 1895-ben készült. A két mű kompozíciója megegyezik egymással, noha a Lohr által festett jelenet végkicsengése más.²¹³

Vay Ádámnak sajátos Zsigmond-kultusza volt, a király alakja nem csak a díszteremben, hanem több helyen is megjelenik: az első emeleti nagyteremben látható Dürer Zsigmond portréjának másolata, mely voltaképpen az egyik ajtó lapját takarja.²¹⁴ – A szerző biztosan a 19. század elején készült, ún. Tapétaajtóra utal, amelyen a Zsigmond királyt ábrázoló festmény ma is látható és egy elfalazott fülkébe vezet (első emeleti északi nagyterem). Rendeltetése ismeretlen (őrfülke?).²¹⁵ A Tapétaajtó kifejezés megtévesztő lehet, ugyanis a portrémásolatot csak felerősítették az ajtóra. Fotó bizonyítja, hogy a 19. és 20. század fordulóján a lépcsőfordulóban volt elhelyezve.

Zsigmond alakja a 19. században nálunk nem volt különösebben népszerű, személye azonban a lovagi kultúra hagyományaival is összekapcsolódott, ennek a kultúrának az emlékét használta fel Vay Ádám a család ősiségének, nemesi múltjának ábrázolására.²¹⁶

A várkastély ezredfordulón végzett nagyfelújítása keretében a falfestményt is restaurálták: mi sem bizonyítja jobban ennek a szükségességét, minthogy több repedés is végigfutott a mennyezeten, ezzel rongálva az alkotást.²¹⁷

A Vay Ádám Múzeum adattárában megtalálható szakértői jelentés részletesen is beszámol a falkép helyreállítás előtti állapotáról:

*„Az épület korábbi, rossz tetőzete miatt a mennyezet több helyen beázott, s megrepedezett. Két hosszirányú és több mozaikszerű repedés tette szükségessé a restaurálást. A repedések mentén a falkép több helyen feltáskásodott, elvált a homlokzattól, indokolt egy alapos konzerválás, ragasztás. A feltáskásodás – több négyzetméter – a kép közepén, a figurális felületeken jelentkezik.”*²¹⁸

A jelentés továbbá azt is leszögezi, hogy amennyiben ezek a területek leszakadnak, a mű jelentősen károsodik, töredékessé válik, illetve három nagyobb beázás is megfigyelhető,

²¹² VÁM adat. (1999.) JUHÁSZ Györgyi és LÁNGI József: *Lohr Ferenc Nikápolyi csata című falképe a vajai kastélyban: Műleírás és helyreállítási javaslat.* pp. 1.

²¹³ SINKÓ Katalin: *Lohr Ferenc freskója a vajai vár lovagtermében.* In: MOLNÁR Sándor szerk. *Száz éves a vajai freskó: Tudományos ülésszak, Vaja 1996. április 19.* Vaja, Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, 1997. pp. 7–14.

²¹⁴ Uo., pp. 7–14.

²¹⁵ TESZÁK Ágnes: *Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye váráépítészete és földvárjai: A vajai várkastély.* pp. 26. [főiskolai szakdolgozat], B.GY.T.K.F., 1996. Lh.: M.ZS.K.

²¹⁶ SINKÓ Katalin: *Lohr Ferenc freskója a vajai vár lovagtermében.* In: MOLNÁR Sándor szerk. *Száz éves a vajai freskó: Tudományos ülésszak, Vaja 1996. április 19.* Vaja, Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, 1997. pp. 7–14.

²¹⁷ RÁDAY Mihály: Amíg még állnak a kastélyok falai... : unokáink sem fogják látni. *Magyar Nemzet.* 58. évf. 149. sz. (1995.06.28.) pp. 9.

²¹⁸ VÁM adat. (1999.) JUHÁSZ Györgyi és LÁNGI József: *Lohr Ferenc Nikápolyi csata című falképe a vajai kastélyban: Műleírás és helyreállítási javaslat.* pp. 1–2.

amelyek térképes foltokban elszínezték az eredeti festékréteget. A legnagyobb a kompozíció égboltjában található, ez kb. 2 négyzetméter. A két kisebb, egyenként 1 négyzetméternyi folt a két ajtó felett található.²¹⁹

Szabolcs megye kulturális örökségének eme kis része végül 2000. március 1. és augusztus 1. között újult meg, 4.900.000,- forintból²²⁰ (egy évvel korábban még 7.500.000.- forintra taksálták a teljes restaurálás költségét²²¹).

Összegzés

A vajai Vay-várkastély várkastély. Annál is inkább, mert nem pusztán lakóépület céljára emelt kastély. Ugyan az építészeti igényesség magas foka és a szükségletek differenciált kielégítésére hivatott helyiségek tömkelege egyaránt jellemző rá, az idők folyamán mégis inkább a védelmi jelleg kapott erős hangsúlyt. Valószínűsíthetően egy korábbi erődítmény helyén (maradványain, esetleg azt kiegészítve?) emelték a 16. században, és csakhamar kitüntetett szerephez jutott a Rákóczi-szabadságharcban, nem is véletlenül: a várkastélyon kívül csak Kisvárdán volt korszerűnek mondható erődített hely az ország ezen kis szegletében.

Vaja város büszkeségét, a 18. századra északi és déli toronnyal kiegészült főtömeget vizes árok vette körül, míg főbejárata a keleti fal első emeletén felvonóhíddal ellátott ajtó volt.

A várkastély természetesen azért „vár-kastély”, mert kialakításában domináns a védelmi jelleg. Esetünkben azonban ennek látható jegyei az építkezés befejeztét követő néhány évtizedben erősen kezdtek fogyni, ugyanis a földszinten ablakokat bontottak és pár száz éven belül az emeleti bejárat is átadta helyét a nyugati oldalon bevágott új főbejáratnak, a vizes árkot pedig feltöltötték.

A kastély és várkastély elnevezések közötti fogalmi távolság – a látszat ellenére – nagy, dolgozatomban témájánál maradva azonban mégiscsak helyesnek tartom mindkettő használatát, a vajai Vay-épületegyüttesre vonatkozóan akár szinonim fogalmakként is!

A várkastély a vajai Vay család birtokközpontjában állt (természetesen ma is helyén van, csupán a birtokot államosították és osztották fel), az idők folyamán általában az

²¹⁹ Uo., pp. 1–2.

²²⁰ VÁM adat. (é.n.) SERES László: *Költségvetés: Vay-kastély díszterem falképrestaurálás.*

²²¹ VÁM adat. (1999.) JUHÁSZ Györgyi és LÁNGI József: *Lohr Ferenc Nikápolyi csata című falképe a vajai kastélyban: Műleírás és helyreállítási javaslat.* pp. 1–2.

épületet megosztva több Vay is élt benne egy időben (erről számos peres irat tanúskodik). Körülötte kiszolgáló- és gazdasági épületek hada, templom és az óriási méretű kert található.

Az épületegység „életében” nyugalmi periódust aligha találhatunk. A 19. század második felében és a 20. század legelején az eredetileg reneszánsz formavilágot romantikus gotizáló stílusú átalakítás bontotta meg. Legszembetűnőbb változás az aránytalan nyílásrendszerű, csúcsíves ablakokkal tagolt homlokzat kialakítása, a nyugati oldali mai főbejárat falba vágása és a beltér átalakítása a lépcsők irányának megfordításával. A család számára oly sokat jelentő második emeleti nagyterem mennyezetfestménye – Lohr Ferenc művész alkotása – is ekkor készült.

A nagymérvű átalakítások sora ezzel le is zárult, a 20. század '60-as éveiben és az ezredforduló táján végzett munkálatok elsődleges célja már a helyreállítás volt, a reneszánsz tömeg ismételt kialakítása műemlékvédelmi szempontok figyelembevételével.

A második világháborút viszonylag sértetlenül vészelte át a kastély, a fosztogatók is nagyrészt elkerülték, amit mi sem bizonyít jobban, mint a rendelkezésünkre álló két inventárium összevetése. Sajnos amit a második világégés nem pusztított el, azzal „végzett” az új rendszer: az államosítás során felosztották a családi földtulajdont, és a várkastély is nemzeti kézbe került. Ezután már nem kellett sok időnek eltelnie, hogy meginduljon a „módszeres kifosztása”. Az ingóságok java része szétszóródott, nyomaikat Nyíregyházán, Budapesten és Sárospatakon fedezhetjük fel. Az 1964 óta múzeumnak otthont adó kastély ma is látható berendezési tárgyainak tulajdonjoga szinte kivétel nélkül a sárospataki Rákóczi Múzeumé.

A nemegyszer erőszakos oroszosítás időszakát a várkastély belső térszerkezetének kialakítása, az enteriőr és a hozzá területileg szorosan kapcsolódó díszpark is megsínylette. Míg utóbbi területe fokozatosan 2 holdra fogyatkozott (holott hajdanán a 10 holdat is elérhette), egységéből földdarabokat hasítottak ki házhelyek kialakításának céljára, illetve sportpályák és kiszolgáló-építmények létesítése végett. Addig az előbbi pompája igencsak megkopott. A biedermeier és empire stílusú bútorok helyét iskolai padok foglalták el, a többnyelvű kastélykönyvtárat a nebulók okosítására létrehozott iskolakönyvtár váltotta fel, de orvosi rendelő és a körorvosi lakás is helyet kapott a kis- és nagykastély falai között.

Molnár Mátyás áldozatos tevékenységének, kitartó lobbijának köszönhető a várkastély múzeum céljára történt felhasználása, amely az épület adottságaihoz leginkább méltó új rendeltetés kritériumainak teljesen megfelel. A lehető legkevésbé volt szükség az alaprajz

torzítására, ezáltal teljes egységben őrződött meg az építészeti érték.²²² Gyakorlatilag ez a funkcióváltás megmentette meg az épületet a pusztulástól.

Az 1960-62-dik évi műemléki helyreállítást hibái ellenére is sikeresnek tekinthetjük, mert szilárd alapokat képezett az ezredforduló körüli ismételt „kalapácsforgatáshoz”. Míg az előbbi alatt azt értem, hogy a reneszánszra oly jellemző formájú és anyagú ablakkeretek kerültek vissza eredeti helyükre és a belső térszerkezet viszonylagos helyreállítását is megoldották, addig az utóbbi során a kulcsín mellett – az északi és déli tornyok támpilléreinek visszabontása, a sgraffito műemléki restaurálása, vakolatcsere – a belbecs megújítása is kiemelt szerepet kapott: faburkolatok, parketta, a reneszánsz díszítőfestés festés, és a már korábban említett mennyezetkép rendbetétele.

Azonban az „újjászületés” nem tökéletes, apróbb gondok azóta is akadnak az épület körül. A pincében időnként a talajvíz feltörése okoz fejfájást, a külső vakolat néhány helyen mállik. Ám mégis minden Vajára látogatót ámulattal tölt el a várkastély – e monumentális mégis kecses épületegyüttes – helytállása, ahol megelevenedik nemzetünk történelme. Szívből kívánom, hogy ez még nagyon-nagyon sokáig így maradjon...

²²² ÁGOSTHÁZI László: *Műemlékvédelem*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2005. pp. 43.

A felhasznált források jegyzéke

Lelőhely rövidítése vagy betűszava

- B.GY.T.K.F. = Bessenyei György Tanár Képző Főiskola, Nyíregyháza (a Nyíregyházi Főiskola jogelőd intézménye)
- H.-B. m. K.K.Ö.I. = Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája, Nyíregyháza
- M.ZS.K. = Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, Nyíregyháza
- NYF. = Nyíregyházi Főiskola
- NYF.Törttud.I.T. = NYF Történettudományi Intézeti Tanszék, Nyíregyháza
- SZ.-SZ.-B. m Lt. = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza
- T.I.R.E.Lt. = Tiszáninneni Református Egyházkerület Levéltára, Sárospatak
- VÁM adat. = Vay Ádám Múzeum adattára, Vaja

1. H.-B. m. K.K.Ö.I. [Tudományos dokumentáció, 2000.] CABELLO, Juan: *Jelentés a Vay-kastély homlokzatainak kutatásáról.*
2. H.-B. m. K.K.Ö.I. (2001.) Vaja, Vay Múzeum. *Építési, Engedélyezési Tervdokumentáció: Műszaki leírás.*
3. H.-B. m. K.K.Ö.I. (2000.) SZENTIVÁNYI Imre: *Faanyagvédelmi szakértői vélemény aktualizálása.*
4. H.-B. m. K.K.Ö.I. (2001.) KÜRTÖS Zoltán: *Vizsgálati jegyzőkönyv és mérnökszakértői vélemény a Vaja kastélymúzeuma és alkotóház épületének nedvesség állapotáról és szigetelési megoldásáról.*
5. H.-B. m. K.K.Ö.I. (1998.) LÁNGI József: *Vaja, Vay-várkastély Északnyugati tornyon található sgraffitok restaurátori vizsgálata.*
6. M.ZS.K. BODNÁR Sándor: *Kastélyok Szabolcs-Szatmár megyében 1945 után.* [Pályázat, 1985.]
7. SZ.-SZ.-B. m Lt. IV.a.1. F61.no 588. = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, IV.a.1. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Szabolcs Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai 1550-1848. F61. no. 588

8. SZ.-SZ.-B. m Lt. IV.a.1. F61.no 589. = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, IV.a.1. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Szabolcs Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai 1550-1848. F61. no. 589.
9. SZ.-SZ.-B. m Lt. V. 444/B. / képviselőtestületi jegyzőkönyv = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, V.444/B. Vajai körjegyzőség (Őr) iratai 1895-1950 (1951). Községi képviselőtestületi jegyzőkönyv, Vaja 1949–1950.3. Körorvosi lakás építési ügye 1282/1949 K. 48/1949 Kgy. pp. 44
10. SZ.-SZ.-B. m Lt. V. 444/B. 10.cs.= Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, V.444/B. Vajai körjegyzőség. B/IX. Iskolai és művelődési ügyek 1946-1949. 10. cs. Vajai Ref. Iskola részére tanterem biztosítása 471/1948. 1698/1948 tf.
11. SZ.-SZ.-B. m Lt. V. 444/B. 63/1949 Kgy. = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, V.444/B. Vajai körjegyzőség (Őr) iratai 1895-1950 (1951). Községi képviselőtestületi jegyzőkönyv, Vaja 1949-1950.3. Vay féle kastély körülkerítése 63/1949 Kgy. 620/1948-718/1949 K. pp.62.
12. SZ.-SZ.-B. m Lt. VI. 181. 197. doboz = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, VI.181. A központi államigazgatás területi szervei. Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal 1851-1961. Vaja, Vasmegyer, 197. doboz. Szabolcs megye, Vaja adóközség. Birtokrészleti jegyzőkönyv. 1897. pp. 24.
13. SZ.-SZ.-B. m Lt. XIII. 4. / költségjegyzék = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XIII.4. Családok. Vay (luskodi és vajai) családiratai 1805-1921. 2. doboz. Építkezési tervek és okmányok 1962–1906. Költségjegyzék XLII.
14. SZ.-SZ.-B. m Lt. XIII. 4. 2. cs. = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XIII.4. Családok. Vay (luskodi és vajai) családiratai 1805-1921. Vay-család 2. cs. Ügyvédek levelezései 1901-1919. Nyulászi János kassai ügyvéd levele Méltóságos Gróf Vay Ádám úrnak.
15. SZ.-SZ.-B. m Lt. XVII. 609. 35. cs. = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XVII.609. Néphatalmi és különleges feladatokkal létrejött bizottságok iratai. 35. cs. Vaja. Földhivatali iratok.
16. SZ.-SZ.-B. m Lt. XVII. 609. 35. cs. földhiv. iratok. = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XVII.609. Néphatalmi és különleges feladatokkal létrejött bizottságok iratai. 35. cs. Vaja. Földhivatali iratok.
17. SZ.-SZ.-B. m Lt. XVII. 609. 35.cs. / házhelyszerzési és juttatási hat. = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XVII.609. Néphatalmi és különleges

- feladatokkal létrejött bizottságok iratai. 35. cs. Vaja. Földhivatali iratok. Mfh. 719/1948. Vaja község házhelyszerzési és juttatási határozata. pp 2.
18. SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIII. 13.a. / 1951 év végén számnélküli irat = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XXIII. 13. a. Sz-SzMTVB. Titkárságának iratai /1951 év végén számnélküli irat.
19. SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 151-es kötet = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XXIV.201. Az államigazgatás területi szervei. Földművelésügyi szakszervek. Szabolcs Vármegyei Földhivatal iratai 1945-1950. 151-es kötet, Kimutatás a községi földigénylő bizottság „leltár és juttatási tervezet” „felhasználási és feloszt. tervezet” gyűjtemény IV. kötetének tartalmáról. 82-109 R-ZS. 104.Vaja
20. SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 151-es kötet, 310-es bejegyzés = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XXIV.201. Az államigazgatás területi szervei. Földművelésügyi szakszervek. Szabolcs Vármegyei Földhivatal iratai 1945-1950. 151-es kötet, Kimutatás a községi földigénylő bizottság „leltár és juttatási tervezet” „felhasználási és feloszt. tervezet” gyűjtemény IV. kötetének tartalmáról. 82-109 R-ZS. 104.Vaja. 310-es bejegyzés.
21. SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 16. cs. = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, X.204. Szabolcs Vármegyei Tűzkármentesítő Egyesület iratai 1843-1848. 16. cs. Vaja – Vaja város fa épületeinek összeírása és becse az 1843/4-ik évben, 110. bejegyzés.
22. SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 1945-1950. / szám nélküli irat = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XXIV. 201. Az államigazgatás területi szervei. Földművelésügyi szakszervek. Szabolcs Vármegyei Földhivatal iratai 1945-1950. /szám nélküli irat.
23. SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 2. cs. = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XXIII. 21. a. Sz-SzMTVB. Építésügyi Osztály 1950. 2. cs. Kimutatás a vajai községi tanács kezelése alatt álló épületekről. 3860. 64–67.
24. SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 45. doboz / 19-20-21-es számú iratok = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XXIV.201. Az államigazgatás területi szervei. Földművelésügyi szakszervek. Szabolcs Vármegyei Földhivatal iratai 1945-1950. 45.doboz. Jegyzőkönyv a Vay-féle kiskastély és belsőség felhasználása tekintetében lefolytatott helyszíni eljárásról. 1947. évi december hó 12-én kelt, 19-20-21-es számú iratok.

25. SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 45. doboz, 16-17-es számú irat = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XXIV.201. Az államigazgatás területi szervei. Földművelésügyi szakszervek. Szabolcs Vármegyei Földhivatal iratai 1945-1950. 45.doboz. Szabolcs vármegye Földrendező Tanácsához közérdekű kérvénye Vaja község előjáróságának Szabadművelődési Tanácsának és több száz főnyi ifjúságának. 1946. november 19-én kelt 16-17-es számú irat.
26. SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201. 45. doboz, 22-es számú irat = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XXIV.201. Az államigazgatás területi szervei. Földművelésügyi szakszervek. Szabolcs Vármegyei Földhivatal iratai 1945-1950. 45.doboz. Megyei Földhivatal, 1947/14498 iktatókönyvi szám alatt lévő iratanyag. A Vaja községben levő Vay-féle kastély birtokba vétele. 149.578/1947. sz. (22-es számú irat).
27. SZ.-SZ.-B. m Lt. XXIV. 201/a. 18. doboz = Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, XXIV.201/a. Az államigazgatás területi szervei. Földművelésügyi szakszervek. Szabolcs Vármegyei Földhivatal iratai 1945-1950. Igazgatási iratok. 18. doboz. Kimutatás közérdekű célra alkalmas kastélyokról és nagyobb épületekről, 1945. 10732/1946. Szabolcs megyei Földhivatal, Nyíregyháza.
28. T.I.R.E.Lt., Sárospatak, Vay család levéltára, Kii.I.4, 1688. A Vay testvérek osztálylevele. = Tiszáninnen Református Egyházkerület Levéltára, Sárospatak, Vay család levéltára, Kii.I.4, 1688. A Vay testvérek osztálylevele.
29. VÁM adat. L.sz. 316/1977.: ANDRÁS Ida: *Hagyománygyűjtők vándorúton*. [Cikk kivágot, 1975.]
30. VÁM adat. (2001.) GERE József: *Szakértői vélemény: A Vay-várkastély saroktorony épületek támpilléreinek elbontásával kapcsolatban*.
31. VÁM adat. (1999.) JUHÁSZ Györgyi és LÁNGI József: *Lohr Ferenc Nikápolyi csata című falképe a vajai kastélyban: Műleírás és helyreállítási javaslat*.
32. VÁM adat. (2002.) *Kert és parkrendezési tervdokumentáció: Műszaki leírás*.
33. VÁM adat. L.sz. 24/1968.: *Leltár: készült Vaján, 1938. június 8-9-10-én a gróf "Vay" várkastélyban*.
34. VÁM adat. (2000.) MÓDY Péter: *Vay-kastély északi torony homlokzatán lévő kőcímer restaurálási terve*.
35. VÁM adat. (é.n.) SERES László: *Költségvetés: Vay-kastély díszterem falképrestaurálás*.
36. VÁM adat. (é.n.) SERES László: *Restaurálási dokumentáció: Vaja, Vay kastély É-i torony sgraffito*.

37. VÁM adat. L. sz. 787/1984.: *Vay kastély műtárgy jellegű berendezési darabjainak átvételi-átadási jegyzéke.* (1950.)

A felhasznált irodalom jegyzéke

38. ÁGOSTHÁZI László
Műemlékvédelem / Ágostházi László. - 2. jav. kiad. - Budapest : Műszaki Kvk., 2002. - 84, [1] p. : ill., színes. - ISBN 963-16-1930-3
39. ÁGOSTHÁZI László
Vaja, Vay-kastély helyreállítása / Ágostházi László, Gerőné Krámer Márta. – In: *Műemlékvédelem*. ISSN 0541-2439 6. évf. 3. sz. (1962). pp. 141–146.
40. BAKSA Éva
A Vay Ádám Múzeum kapcsolata írókkal, költőkkel [főiskolai szakdolgozat] / Baksa Éva. - B.GY.T.K.F. Irodalom Tanszék, 1981. Lh.: VÁM adat. L. sz. 1675/1995.
41. BALOGH István
II. Rákóczi Ferenc Szabolcs és Szatmár vármegyékben : 1703. július – október / Balogh István. - 2. bőv. kiad. - Nyíregyháza : Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Lvt., 2003. - 83 p. : ill. - (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai. II., Közlemények, ISSN 0866-3920 ; 30.). - ISBN 963-7240-53-5
Elektronikus változat: Url:
http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/Balogh_Istvan_II_Rakoczi.pdf
[2012.02.20.]
42. BODNÁR István
A mesék birodalmában : barangolás Szabolcs-Szatmár-Beregben / Bodnár István ; [fotók: Máté János, Gosztonyi Tibor ...]. - Nyíregyháza : Kaleidoszkóp. M. BT, 2008. - 156 p., XVI t. : ill. – ISBN 978-963-87789-0-1
43. BODNÁR István
Templomok, kastélyok, kúriák / Bodnár István, Szatmári István. - Nyíregyháza : Örökségünk : Kaleidoszkóp. M. Bt, 2004. - 93 p., [16] t. : ill. - ISBN 963-86553-0-5
44. CABELLO, Juan
A vajai reneszánsz kastély / Juan Cabello. – In: *Kastélyok évszázadai, évszázadok kastélyai* : tanulmányok a 80 éves Koppány Tibor tiszteletére / szerk. Feld István és Somorjay Selysette ; [közread. a] Castrum Bene Egyesület. - Visegrád : Castrum Bene

- Egyes. ; Budapest : Históriaantik Könyvesház K., 2008. - 330, [3] p. : ill. - ISBN 978-963-87259-7-4
45. CABELLO, Juan
A vajai Vay-kastély / Juan Cabello. – In: *Magyar Múzeumok*. ISSN: 1219-4662, 7. évf. 3. sz. (2001.) pp. 31–33.
46. CSERVENYÁK Katalin
A szatmári békéről itt tárgyalt a fejedelem [elektronikus dokumentum]. – In: *Népszabadság online* 2009. április 20. Url: <http://www.nol.hu/utazas/lap-20090420-20090420-42> [2011.11.18.]
47. Düledező és megújuló kastélyok. – In: *Népszabadság, Észak-Alföld melléklet*. 62. évf. 70. sz. (2004.03.24.) pp. 1.
48. ESTEFÁN Gábor
Adalékok Vaja XX. századi történelméhez [főiskolai szakdolgozat] / Estefán Gábor. - Nyíregyháza : NYF. Történelem Tanszék, 2009.
49. FELD István
16. századi kastélyok Északkelet-Magyarországon : a régészeti kutatások eredményei / Feld István. - Sáropatak : [Rákóczi Múz.], 2000. - 161, [202] p. : ill. - (A sáropataki Rákóczi Múzeum füzetei, ISSN 0487-3890 ; 38.). - Bibliogr.: p. 125-150. - ISBN 963-00-3434-4
50. GALAVICS Géza
Magyarországi angolkertek / Galavics Géza. – In: *Az angolkert : a klasszicizmus és a romantika kertművészete* / Buttlar, Adrian von / [ford. Havas Lujza]. - [közread. a] Budapest : Balassi, cop. 1999. ([Szeged] : Szegedi Kossuth Ny.) - 302, 148 p., [32] t. : ill., részben színes. - ISBN 963-506-340-7
51. GERÖNÉ KRÁMER Márta
Vaja / Gerőné Krámer Márta, Csernyánszky Mária, Mende Ferenc. – In: *Szabolcs-Szatmár megye műemlékei* / szerk. Entz Géza. 2. köt. - Budapest : Akad. K., 1987. – (Magyarország műemléki topográfiája, ISSN 0076-2490). - pp. 408-420. - ISBN 963-05-3496-7
52. *Hasznosítható kastélyok, kúriák Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében* / [kiad. a Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft. ...]. - Budapest ; Nyíregyháza : KIT, 1992. - 155 p. : ill. - ISBN 963-7015-79-5
53. *A Hortobágytól Bátorligetig : az Észak-Alföld természeti értékei* / szerk. Rakonczay Zoltán ; [írták Bóna Gabriella et al.] ; Budapest

: Mezőgazda, cop. 2004 - 417 p., 28 t. : ill., színes, részben térk. - ISBN 963-286-154-X

54. HORVÁTH Hilda

Régvolt magyar kastélyok / Horváth Hilda. - [Budapest] : Gemini Budapest, cop. 1998. (Kalocsa : Kaloprint) - 301 p. : ill. - ISBN 963-8168-37-4

55. KÁCSOR Zsolt

Tulajdonosra váró kastélyok / Kácsor Zsolt. – In: *Népszabadság*. 65. évf. 20. sz. (2007.01.24.) pp. 6.

56. KERTÉSZ János

Községi adattár, Vaja / Kertész János, Follajtár Ernő. - In: *Szabolcs vármegye* : Szabolcs és Ung k.e.e. vármegyék / szerk. Dienes István. - Budapest : Vármegyei Szociográfia Kiadóhivatala, 1939. - pp. 365.

57. KOMJÁTHY Attila

Lakóházak és középületek helyreállítása / Komjáthy Attila. – In: *A műemlékvédelem Magyarországon* / [a kötetet Császár László állította össze] / [szerzők Császár László et al.]. - Budapest : Képzőműv. K., 1983. - 334 p. : ill. - (Képzőművészeti zsebkönyvtár, ISSN 0133-2686). - p. 109-110. - ISBN 963-336-200-8

58. KOROKNAY Gyula

Adatok a vajai Vay-várkastély történetéhez / Koroknay Gyula. – In: *Műemlékvédelem*. ISSN: 0541-2439 7. évf. 2. sz. (1963.) pp. 73–74.

59. KOROKNAY Gyula

Néhány újabb adat a vajai kastély építéstörténetéhez / Koroknay Gyula. – In: *Rákóczi-kori tudományos ülésszak* : 1973. szeptember 20-21 / szerk. Molnár Mátyás. - Vaja : Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, 1975. - pp. 101–104.

60. KÖFALVI Tamás

Közgyűjteményi ismeretek / Köfalvi Tamás, Mészáros Márta, Ónodi Márta ; Budapest : Nemz. Tankvk., 2007. - 258 p. - ISBN 978-963-19-6008-2

61. LÁSZLÓ János

Magyar várak : Észak-Magyarország / László János ; [Debrecen] : Anno, 2007. - 96 p. : ill., színes. - ISBN 978-963-375-501-3

62. MOLNÁR Károly

Csúcsív ki, reneszánsz kökeret fel! / Molnár Károly. – In: *Kelet-Magyarország*. 59. évf. 242. sz. (2002.10.16.) pp. 4.

63. MOLNÁR Sándor

Út a restaurált Vay-kastélyig / Molnár Sándor. – In: *Hagyomány és változás a népi kultúrában* : tanulmányok a hatvan esztendő Dám László tiszteletére / [szerk. Szabó Sarolta] ; [... ford. Vraukó Tamás, ... Müller Michael] ; Nyíregyháza : Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Múz. Ig., 2005. - pp. 333–348. - ISBN 963-7220-57-7

64. NAGY Judit

Vay Ádám élete és tevékenysége a Rákóczi-szabadságharcban. [főiskolai szakdolgozat] / Nagy Judit. - B.GY.T.K.F. Történelem Tanszék, 1988. Lh.: NYF.Törttud.I.T.

65. *Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községei* / szerk. Hunek Emil. – Budapest : A Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, 1931. – 362, 141 p. - (Magyar városok monográfiája)

66. OROSZ Ferencné

Vaja község történetéből. [főiskolai szakdolgozat] / Orosz Ferencné. - Egri Tanárképző Főiskola, 1964. Lh.: SZ.-SZ.-B. m Lt., Nyíregyháza Sz/45.

67. PITI Ferenc

Szabolcs, Szatmár és Bereg megyékre vonatkozó nádori oklevelek a Vay család berkeszi levéltárában 1373-1382 / Piti Ferenc. – In: *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* ISSN 0133-2465. 36. évf. 2. sz. (2001.) pp. 121–133.

68. RÁDAY Mihály

Amíg még állnak a kastélyok falai... : unokáink sem fogják látni / Ráday Mihály. – In: *Magyar Nemzet*. 58. évf. 149. sz. (1995.06.28.) pp. 9.

69. RÁDAY Mihály

A radványi sötét erdőben / Ráday Mihály. – In: *Magyar Nemzet*. 57. évf. 79. sz. (1994.04.06.) pp. 7.

70. ROCH, Irene

Castles of Europe / Roch, Irene. – Leipzig : Ed. Leipzig, 1974. – 156 p.

71. ROMSICS Ignác

Magyarország története a XX. században / Romsics Ignác ; [a térképeket szerk. és az ábrákat rajz. Sebők László] ; [a fényképeket vál. Jalsovszky Katalin] ; 3. jav., bőv. kiad. ; Budapest : Osiris, 2005. - 688 p. : ill., részben térk. – ISBN 978-963-276-179-4

72. SINKÓ Katalin

Lohr Ferenc freskója a vajai vár lovagtermében / Sinkó Katalin. – In: *Száz éves a vajai freskó* : tudományos ülésszak, Vaja 1996. április 19. / [szerk. Molnár

- Sándor] ; Vaja : Vay Á. Múz. Baráti Kör, 1997 (Nyíregyháza : Grafit Ny.) - 41 p. + 1 mell. – ISBN 963-04-7695-9
73. SISA József
Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon : a historizmus kora / Sisa József.
 – Budapest : Vince Kiadó, 2007. - 388 p., 32 t. : ill. - ISBN 978 963 9731 31 8
74. TAKÁCS Sarolta
Városépítés Magyarországon / Takács Sarolta. - Budapest : Officina 96', 2004. - 176 p. : ill., főként színes. – ISBN 963-9026-85-9
75. TESZÁK Ágnes
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye várépítésze és földvárjai : a vajai várkastély [főiskolai szakdolgozat] / Teszák Ágnes. - B.GY.T.K.F. 1996. Lh.: M.ZS.K. Nyíregyháza
76. TÓTH M. Ildikó
 Megújul a vajai Vay-kastély / Tóth M. Ildikó. – In: *Népszabadság, Észak-Alföld melléklet*. 61. évf. 100. sz. (2003.04.30.) pp. 4.
77. TÓTH M. Ildikó
 Vaja őrzi a kuruc kor emlékeit / Tóth M. Ildikó. – In: *Népszabadság*. 58. évf. 260. sz. (2000.11.07.) pp. 31.
78. ULRICH Attila
 Újjáépült a vajai Vay Ádám múzeum / Ulrich Attila. – In: *Szabolcs-Szatmár-Bereg Szemle*. 39. évf. 3. sz. (2004.) pp. 309–313.
79. VADAS József
 Otthon a kastélyban: Vaja / Vadas József. – In: *Lakáskultúra*. 30. évf. 10. sz. (1995.) pp. 54–55.
80. Vaja /Gööz Lajos [et al.] ; (szerk. Németh Péter. - [Budapest] : Száz M. Falu Könyvesháza Kht. - 227 p. : ill. - (Száz magyar falu könyvesháza, ISSN 1586-0469). - Bibliogr.: p. 193-198. - ISBN 963-9287-40-7
 Elektronikus változat: Url:
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Vaja/index.htm
 [2012. 04. 07.]
81. *A vajai Vay-várkastély és múzeum* / összeáll. Molnár Sándor. - Vaja : Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Múz. Ig., 2006. - 40 p. : ill., színes. - Borítócím: Vay-kastély : Vay Ádám Múzeum. - ISBN 963-7220-58-5 fűzött
82. VAY Ádám

Vay Ádám verses önéletírása / szerk. Molnár Mátyás ; ...a kísérő tanulmányt írta Szalay Krisztina. – Vaja : Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, 1978. – 31 p.

83. Vay-kastély [elektronikus dok.]. – In: *Határmenti kastélyturizmus* : Magyarország-Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013. – [Nyíregyháza] : Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat ; [Töketerebes] : Andrássy Múzeum, 2010. – Url: http://www.castletour-husk.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=99%3Avay-kastely&catid=35%3Aszabolcs-szatmar-bereg-megye&Itemid=67&lang=hu [letöltés 2011.12.04.]
84. *Városavató ünnepég* : Vaja, 2009. szeptember 12. / szerk. Molnár Sándor. – Vaja : Vay Ádám Múzeum Baráti Köre, 2009. – 40 p.
85. VENDE Aladár
Szabolcs Vármegye községei / Vende Aladár. – In: Szabolcs vármegye / [szerk. Borovszky Samu]. - [Budapest] : [Apollo], [1900]. - XV, [1], 574, [2] p., 12 t., 3 térk. - (Magyarország vármegyéi és városai ; 19.)
86. ZSÓTÉR Gabriella
A megye büszkesége a vajai várkastély / Zsótér Gabriella. – In: *Magyar Hírlap*. 39. évf. 47. sz. (2006.02.24.) pp. 27.

A felhasznált képek forrásjegyzéke

I.1 „Vaja mezőváros úrbéri rendezett állományának tervrajzolata”, 1844.

Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Url: <http://www.szabarchiv.hu/drupal/en/vaja-1844> [2011.09.22.]

I.2 A várkastély, a gazdasági épület (kiskastély) és a konyha az 1860-as években

Forrás: H.-B. m. K.K.Ö.I. jelzet nélküli

I.3 Megújul a várkastély – a reneszánsz kőkeretes ablakok behelyezése az ezredfordulón

Forrás: H.-B. m. K.K.Ö.I. jelzet nélküli (készítette: Galacanu, Efstatia)

I.4 Átadás után... (a várkastély és szoborparkja)

Forrás: H.-B. m. K.K.Ö.I. jelzet nélküli

I.5 A várkastély melletti kapuház (konyha) utcafrontja (észak) az 1960-as évek környékén

Forrás: OROSZ Ferencné: Vaja község történetéből. [főiskolai szakdolgozat, 1964.] Lh.: SZ.-SZ.-B. m Lt.

I.6 A kapuépület és a várkastély északnyugat felől fotózva (2003)

Forrás: H.-B. m. K.K.Ö.I. jelzet nélküli

I.7 A kapuépület dél felől

Forrás: H.-B. m. K.K.Ö.I. jelzet nélküli

I.8 „Méltóságos gróf Vay Ádám építkezése Vaján” – a kiskastély tervdokumentációja (1900 körül)

Forrás: SZ.-SZ.-B. m Lt. Nyíregyháza, XIII.4. Családok. Vay (luskodi és vajai) családiratai 1805–1921.

Építkezési tervek és okmányok 1962–1906. 2. doboz. Méltóságos gróf Vay Ádám építkezése Vaján.

I.9 A kiskastély az első műemléki helyreállítás előtt délkelet felől (nagykastély felőli oldal) fotózva

Forrás: OROSZ Ferencné: Vaja község történetéből. [főiskolai szakdolgozat, 1964.] Lh.: SZ.-SZ.-B. m Lt.

I.10 A kiskastély az ezredforduló után

Forrás: H.-B. m. K.K.Ö.I. jelzet nélküli

II.1 A várkastély és parkja 1935-ből

Forrás: Függelék. In: NÉMET Péter szerk. Vaja. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 199–219.

II.2 Kastélybelső: a lépcsőház, Zsigmond királyt ábrázoló festménnyel

Forrás: Függelék. In: NÉMET Péter szerk. Vaja. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 199–219.

II.3 A lépcsőház

Forrás: Függelék. In: NÉMET Péter szerk. Vaja. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 199–219.

II.4 Zászló és fegyverállvány a kastélyban (1896)

Forrás: Függelék. In: NÉMET Péter szerk. Vaja. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 199–219.

II.5 Kastélybelső: a földszinti nagyterem

Forrás: Függelék. In: NÉMET Péter szerk. Vaja. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 199–219.

II.6 Kastélybelső: az első emeleti terem

Forrás: Függelék. In: NÉMET Péter szerk. Vaja. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 199–219.

II.7 Az első emeleti terem előszobája

Forrás: Függelék. In: NÉMET Péter szerk. Vaja. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. pp. 199–219.

II.8 Kertészeti terv, átnézeti helyszínrajz (2000)

Forrás: Kert és parkrendezési tervdokumentáció: Műszaki leírás. (2002). Lh.: VÁM adat.

III.1 A második emeleti nagyterem északi falának ablaka helyén kialakított fülkében a Vay-család festett címere

Forrás: Vay Ádám Múzeum, Vaja, jelzet nélküli

III.2 A második emelet északi nagyterme az 1960. évi helyreállítás előtt

Forrás: Vaja, Vay-kastély belső tereinek kutatása. 4. kötet, 7-es sorszám (2000). [fotódokumentáció] Lh.: VÁM adat.

III.3 A várkastély keleti homlokzata gótikus ablakokkal

Forrás: Vay Ádám Múzeum, Vaja, jelzet nélküli

III.4 A várkastély keleti homlokzata nyílászárócsere után (A rámpát már elbontották.)

Forrás: H.-B. m. K.K.Ö.I. jelzet nélküli (készítette: Galacanu, Efstatia)

III.5 Az északi torony, falán a családi címerrel és az építését jelölő táblával (1955)

Forrás: CABELLO, Juan (2000.). Jelentés a Vay-kastély homlokzatainak kutatásáról. pp. 11. [tudományos dokumentáció] Lh.: H.-B. m. K.K.Ö.I. (a Vázlat mappában található fotó)

III.6 A déli bástya délnyugat felől fotózva

Forrás: Vay Ádám Múzeum, Vaja, jelzet nélküli

III.7 A várkastély nyugat felől

Forrás: Vay Ádám Múzeum, Vaja, jelzet nélküli

III.8 A második emeleti nagyterem az 1960. évi helyreállítás után

Forrás: Vaja, Vay-kastély belső tereinek kutatása. 4. kötet, 5-ös sorszám (2000). [fotódokumentáció] Lh.: VÁM adat.

III.9 Tanterem a kastély első emeletén az 1960. évi helyreállítás előtt

Forrás: Vaja, Vay-kastély belső tereinek kutatása. 4. kötet, 12-es sorszám (2000). [fotódokumentáció] Lh.: VÁM adat.

III.10 A lépcsőház az 1960. évi kutatáskor

Forrás: Vaja, Vay-kastély belső tereinek kutatása. 4. kötet, 13-as sorszám (2000). [fotódokumentáció] Lh.: VÁM adat.

III.11 A frissen felújított lépcsőház a '60-as években (1)

Forrás: Vay Ádám Múzeum Fotótár, L. sz. 342.

III.12 A frissen felújított lépcsőház a '60-as években (2)

Forrás: Vay Ádám Múzeum Fotótár, L. sz. 342.

III.13 Az épületegyüttes 1960-ban, nyugat felől fotózva

Forrás: Vay Ádám Múzeum, Vaja - külön borítékban, jelzete: [52.344(1960)]

III.14 Az épületegyüttes délnyugat felől, 1974-ben

Forrás: Vay Ádám Múzeum, Vaja - külön borítékban, jelzete: [105.194(1974)]

III.15 A várkastély északkeleti része az első műemléki helyreállítás után

Forrás: OROSZ Ferencné: Vaja község történetéből. [főiskolai szakdolgozat, 1964.] Lh.: SZ.-SZ.-B. m Lt.

III.16 Légi fotó a várkastély 2000-2003. közötti felújításáról

Forrás: Vay Ádám Múzeum fotóleltára, Vaja. L. sz. 2649/2008.

III.17 Az első emelet délnyugati ablaka kutatás közben

Forrás: Vaja, Vay-kastély belső tereinek kutatása. 4. kötet, 19-es sorszám (2000). [fotódokumentáció] Lh.: VÁM adat.

III.18 Az északi torony támpillére

Forrás: GERE József (2001). Szakértői vélemény: A Vay-várkastély saroktorony épületek támpilléreinek elbontásával kapcsolatban. Lh.: VÁM adat.

III.19 A déli torony támpillére

Forrás: H.-B. m. K.K.Ö.I. jelzet nélküli (készítette: Galacanu, Efstatia)

III.20 Az eredeti kőcímer az északi torony homlokzatán

Forrás: MÓDY Péter (2000). Vay-kastély északi torony homlokzatán lévő kőcímer restaurálási terve. Lh.: VÁM adat.

III.21 A kőcímer eltávolítása

Forrás: MÓDY Péter (2000). Vay-kastély északi torony homlokzatán lévő kőcímer restaurálási terve. Lh.: VÁM adat.

III.22 A sgraffito díszítés restaurálás előtt (1)

Forrás: SERES László (é.n.). Restaurálási dokumentáció: Vaja, Vay kastély É-i torony sgraffito. Lh.: VÁM adat.

III.23 A sgraffito díszítés restaurálás előtt (2)

Forrás: SERES László (é.n.). Restaurálási dokumentáció: Vaja, Vay kastély É-i torony sgraffito. pp. 2–3. Lh.: VÁM adat.

III.24 A sgraffito díszítés restaurálás közben (1)

Forrás: SERES László (é.n.). Restaurálási dokumentáció: Vaja, Vay kastély É-i torony sgraffito. pp. 2–3. Lh.: VÁM adat.

III.25 A sgraffito díszítés restaurálás közben (2)

Forrás: SERES László (é.n.). Restaurálási dokumentáció: Vaja, Vay kastély É-i torony sgraffito. pp. 2–3. Lh.: VÁM adat.

III.26 A sgraffito díszítés restaurálás után

Forrás: SERES László (é.n.). Restaurálási dokumentáció: Vaja, Vay kastély É-i torony sgraffito. pp. 2–3. Lh.: VÁM adat.

III.27 Az első emeleti nagyterem (1/4.) boltozatán húzódó vakolat-stukkó lenyomata

Forrás: Vaja, Vay-kastély első tereinek kutatása. 4. kötet, 44-es sorszám (2000). [fotódokumentáció] Lh.: VÁM adat.

III.28 Az első emelet déli szobájának délnyugati ablakának könyöklőjéből kibontott reneszánsz faragványok

Forrás: H.-B. m. K.K.Ö.I. jelzet nélküli (2003)

III.29 Reneszánsz kőkeretes ajtó

Forrás: Vay Ádám Múzeum, Vaja, jelzet nélküli

III.30 Kastélypince az ezredforduló után

Forrás: H.-B. m. K.K.Ö.I. jelzet nélküli

III.31 Az első emeleti nagyterem reneszánsz díszítő festése

Forrás: H.-B. m. K.K.Ö.I. jelzet nélküli

III.32 A második emeleti nagyterem és a mennyezetkép az ezredforduló után

Forrás: H.-B. m. K.K.Ö.I. jelzet nélküli

III.33 A második emeleti nagyterem (A mennyezeten Lohr Ferenc festménye.)

Forrás: Vay Ádám Múzeum Fotótár, L. sz. 470.

III.34 A mennyezetkép repedezett sarka

Forrás: JUHÁSZ Györgyi és LÁNGI József (1999). Lohr Ferenc Nikápolyi csata című falképe a vajai kastélyban: Műleírás és helyreállítási javaslat. Lh.: VÁM adat.

III.35 A mennyezetkép felirata

Forrás: Vay Ádám Múzeum Fotótár, L. sz. 305.

III.36 A várkastély 1960-ban készített alaprajza, jelölve a helyiségek akkori rendeltetésével

Forrás: Vay Ádám Múzeum, Vaja, jelzet nélküli

Függelék

I. A vár és a kiskastély berendezési tárgyainak leltára 1938-ból

(forrás: FÜGGELÉK. In: NÉMET Péter (szerk.): Vaja. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 2001. . pp. 199–219.)

Nagy várkastély
II. emelet:
Északnyugati toronyszoba:
– Öntött vaskályha, 3 oszlopos korona dísszel
– 13 db színezett rézmetszet
Lovagterem (Rákóczi terem):
– A mennyezeten a nikápolyi csata emlékét megőrkítő festmény van. Az északi falmélyedésben a Vay család címere a falra festve.
– Aranyozott gótikus trónszék, ülése felnyitható
– 4 db barokk karosszék
– Barokk díszszánkó (Mária Terézia is ült rajta)
– Labanc zászló
Nagy fegyverállványon:
– A Vay család selyemzászlója
– 2 db, 1764-ből való vörös hadizászló
– 1 db rongált olajfestésű zászló
– Hóhérbárd
– Vasbuzogány
– Rézzel díszített puskaoptartó
– 5 db egycsővű, előltöltős kovás puska
– 1 db kétsővű, előltöltős kovás puska
– 5 db kovás pisztoly
Kis fegyverállványon:
– Réz díszkapa 1832-es évszámmal
– Réz díszásó (Bereg vármegye címerével,
1122)
– Puskák, pisztoly, kard, cigányfokos

Bal oldali II. szoba:
– Ferenc Józsefet ábrázoló olajnyomat Benczúr Gyulától (58371 cm)
Északkeleti toronyszoba:
– Vas hosszúoszlopos öntött kályha magyar alakokkal
– Gróf Vay Dániel könyomatos képe
II. emeleti folyosó:
– Halott nőt ábrázoló olajfestmény, 1789 (80356 cm)
– Kezében könyvet tartó, előtte emberi koponyát ábrázoló, értékes férfi olajfestmény (62376 cm)
– Női olajkép, valószínűleg a grófnő (Zichy Marietta) dédanyja (533 63 cm)
– Fára festett értékes templomi képek. 9 kocka (47343 cm)
– Majtényit ábrázoló olajfestmény (71391 cm)
– Vay Mihálynét ábrázoló olajfestmény (70392 cm)
– 6 különféle festmény
– 2 portré
II. emeleti lépcsőház:
– Ferenc József fiatalkori olajfestménye
– Állítólag Pálffy ábrázoló sárga ruhás, tollas fővegű olajfestmény
– Zrínyi Ilonát ábrázoló olajfestmény, másolat

- Zsigmond királyt koronásan, pálcásan ábrázoló Dürer-festmény, másolat
- 7 db különböző festmény

I. emelet:

I. emeleti toronyszoba (öltözőszoba):

- Gróf Vay Ádám arcképe

– II. Józsefet ábrázoló olajfestmény, 45367 cm , komoly érték

- Andrássy Gyula grófot ábrázoló olajfestmény

- Vay Ádám grófnőt ábrázoló olajkép

Pipázó:

- Nagy oszlopos szekrény, empire, közepén kétfelé nyílós, felül 6, alul 4 fiókos, hátul tornyos

- Könyvespolc, faragott munka

- Vajai vár könyomatos rajza

- Nagyobb berakott díszítésű barokk kártyaasztal

- Faragott díszű reneszánsz láda, tetején matrac és fejpárna, betérítve színes szőnyeggel, rajta 2 db kis fejpárna és az a bőrpárna, mely a lovagteremben lévő trónszékre való

- Csontberakásos barokk szekrény a falmélyedésben. Tartalma: könyvek, képviselőházi iratok, női gombostűk

- Barokk karszék

Lépcsőház csarnoka:

- Zenélő óra: Sarbányi Mihály festményével ábrázolja Mátyás királyt. Wagner Sándor a pesti Vigadóban lévő falfestményének másolata

- Templomi jelenetet ábrázoló festmény. Ludwig Egerth, Wien, 1849. 36344 cm

- Női arckép. G. Pope, 1844. 55369 cm

Kis szoba (lépcsőháztól balra):

- Zichy Marietta szobra állványon

- Fehér színű aranyozott empire üvegszekrény, benne egy krinolin női porcelánalak, 8 db csésze alajával együtt, a legtöbb alt Wien stílusú

Hálósza:

- Barokk stílusú faragott ág

- Nagyméretű barokk ruhásszekrény

- Fehér márvány tetejű mosdó, rajta 3 mosdótál, 1 vizeskancsó, 2 vízfordó kupa, 1 vizesvedér, egy kis locsoló, 1 vizespohár üvegtálcán, 1 szappantartó, 1 fogkefetartó, 1 szivacstartó.

Toronyszoba:

- Háromfiókos komód, tartalmaz 18 sétatálcát és 2 délvidéki csontmarkolatú kardot, 1 fénycépezőgépet és gyerekjátékokat

Földszint és első emeleti lépcső:

- Kuruc Vay Ádám arcképe, olajfestmény, 75395 cm

- Kuruc Vay Ádám arcképe, olajfestmény, 75395 cm

- Ismeretlen szerző: Honfoglaló Árpád, 1233159 cm

- Gr. Károlyi Ferenc arcképe, 75375 cm

- Gr. Károlyi Sándor arcképe, 75375 cm

Földszint:

Tálalószoba:

Ebédli:

- Nagy ebédlőasztal

- 13 db faragott díszű támlásszék

A három fali üvegszekrényben több mint 100 különböző, a tálaláshoz szükséges eszköz (tányérok, poharak, kannák, üvegek, csészék, kanalak, villák, kések, szalvétakarikák stb.)

Földszinti előszoba:

- 1 teljes lovagi páncél

- 1 pajzs

- 1 lándzsa

- 1 kétélű kosaras kard a XVI. század végétől

- 1 nyaktiló

- 1 fegyvertartó állvány

- 1 berakott díszítésű empire óra

- 1 gótikus faragott pad, támláján kígyóval

- 1 mam(m)utcsont

Könyvtárszoba:

- Berakott tetejű nagy asztal, rajta egy földgömb iránytűvel

- Kitömött sas

- 6 könyvszekrény, benne magyar, német, francia és angol könyvek: összesen 907 kötet, vakok könyvei (16 db) és folyóiratai (54 db)

Könyvtár melletti szoba:

Komornaszoba:

Földszinti folyosó:

Várkastély alatti pince:

- 7 hordó (1780 liter ürtartalom)

Kis kastély

I. emelet:

IV. sarokszoba:

III. szoba:

- 15 rézmetszet és könyomtat a falon, ezek közül egy Zichy Mihály munkája

Előcsarnok:

- 9 db, agarakat ábrázoló olajkép

- A grófnőt lóháton ábrázoló lovas olajkép

Fürdőszoba:

- Fehér zománc fürdőkád

- Fürdőkályha teljesen felszerelve

- WC felszerelve

Lépcsőház:

Földszint:

Előcsarnokba nyíló II. szoba:

Földszint I. szoba:

Földszint előcsarnok:

- Vaspáncél-felszerelés

III. szoba:

- Három oszlopos vaskályha előtálcával

Földszint folyosó:

- 2 gobelinkép, 1303170 cm

Földszint II. előcsarnok:

- Faragott láda tele tornaszerekkel

- Öntöttvas kályha vasemberrel (Merkur)

- Álló vasfigura

Földszint fürdőszoba:

- Fehér porcelánkád

- Felszerelt fürdőkályha

Földszint III. szoba:

- 5 szekrény felsőrészel

- 24 ezüstenyelű kés
- 24 ezüstenyelű nagy villa
- 12 ezüstenyelű evőkanál
- 12 ezüstenyelű kis desszertevő villa
- 12 ezüstkés
- 12 acél sajtkés
- 12 ezüst teáskanál
- 12 ezüst feketekávés kanál
- További 20 levesmerő, szósos stb. kanál, halvilla, halkés etc.
- Külön dobozban: 12 személyes ezüst étkezészet
- Doboz nélkül további 51 db kínai ezüstenyelű étkezészet
- Doboz nélkül 79 db nikkell személyzeti étkezészet
- Dobozban:
 - 1 db fatálca ezüsthogóval
 - 1 db ezüst süteménýtálca
 - 2 db ezüst teáskanna
 - 1 db ezüst melegvízforraló
 - 1 db ezüst spirituszmasina
 - 2 db ezüst tejszínes
 - 2 db ezüst cukortartó
 - 1 db ezüst, fanyelű teaszűrő

- Dobozban: 6 db ezüst tojástartó és 6 db ezüst tojáskanál
- 6 dobozban gyermek evőkészletek, felnőtt készletek
- Egy felső szekrényben 12 személyre porcelán készlet és pohárkészlet
- Dobozban:
 - 2 huszárkard
 - 3 címeres tarsoly
 - 2 huszáröv
 - 5 fekete huszár zsinóröv
 - 1 fekete huszár nyakravaló
 - 2 sárga huszár zsinóröv
 - 3 pár és egy fél huszársarkantyú
 - 5 sastollforgó
- Háztartási felszerelés (Speizban) éléskamrában:
 - Jégsekreány
 - Szétnyitható asztal
 - Stelázsi
 - Bádog zsírosbödön
 - Kömozsár
 - Fűszeresszekrény
 - Lisztesláda

II. 1947-ben felvett inventárium kivonata: a nagykastély ingóságeltára

(forrás: SZ.-SZ.-B. m Lt., Nyíregyháza, XXIV.201. Az államigazgatás területi szervei. Földművelésügyi szakszervek. Szabolcs Vármegyei Földhivatal iratai 1945–1950. 151-es kötet, Kimutatás a községi földigénylő bizottság „leltár és juttatási tervezet” „felhasználási és feloszt. tervezet” gyűjtemény IV. kötetének tartalmáról. 82–109 R–ZS. 104.Vaja)

Hallberendezés

antik pad
 antik sarok szekrény
 antik magas álló óra intarziás berakással
 (használatatlan)
 női füstölő vas szobor
 kard
 dárda
 asztal tükör, fekete keretben
 elefánt csont
 Vas ember (3 darab)

Könyvtár

beépített könyvszekrény (5 darab, angol, német, francia könyvekkel)
 berakott asztal
 földgömb
 egy bőr és egy fa szék (2 darab)
 nagy réti sas

Vendégszoba

faragott kriszt ágy
 antik berakott szekrény (2 darab)
 antik berakott asztal
 antik íróasztal

antik toalett asztal
 álló tükör
 gömbölyű éjjeli szekrény
 borszék (2 darab)
 faragott szék támla nélkül
 bőrdívány
 bőr fotel (2 darab)

Ebédlő

spanyolfal
 antik faragott székek (27 darab)
 kihúzható ebédlőasztal
 tálaló asztal

Tálaló

családi képek (számtalan)
 gramofon alj (szerkezet nélkül)
 kakukk óra (kijavítás után használható)
 antik óra (kijavítás után használható)
 réz gyertyatartó (4 darab)
 porcelán gyertyatartó (2 darab)
 vas gyertyatartó (3 darab)
 porcelán hamu és gyufatartó (4 darab)

Folyosó

berakott asztal

Emelet-átjáró

talpas antik kerek asztal
gömbölyű antik karos szék (2 darab)

antik kredenc szekrény

antik zenélő óra

antik porcelán csillár

antik sakfiókos kisszekrény

II. Zsigmond király képe (?)

Nappali dohányzó

antik kerek asztal nehéz talppal

antik asztal elefántcsonttal

márvány sakk asztal (elefánt berakással és intarziával)

kis asztal márvány lappal

játék asztal (malom)

kisebb antik szekrény elefántcsont betéttel

(tartalma törvénykönyvek)

antik faláda

gazdasági könyvek (9 darab)

elefánt csont

Öltöző szoba

elefánt csonttal berakott komód

Kis szalon

antik komód

antikasztal, márvány lappal

antik kanapé

antik szék (4 darab)

antik fotóly (2 darab)

mell szobor

10 fiókos antik szekrény

antik szivar szekrény

antik velencei tükör (3 darab)

antik velencei csillár

állvány üvegszekrénnel és benne lévő

antik vázával

Hálószoza

nagy antikszekrény (2 darab)

faragott antik ág

faragott antik éjjeli szekrény (2 darab)

aranykeretes tükör

Bástya szoba

porcelán törpe

kis szán

Átjáró helyiség

üvegajtós szekrény egy darab óriási gyíkkal

Ferenc József ifjúkori képe

Rákóczi terem

antik karos fotóly

antik dísz szán

nyaktiló

bádog antik láda

fa antik láda

Rákóczi által zsákmányolt osztrák zászló

régi zászló (2 darab)

családi zászló

nagy ajtós szekrény elefántcsonttal

Klf. régi fegyver (11 darab)

pisztoly (7 darab)

csatabárd (2 darab)

tör

buzogány

golyó öntő

Bástya szoba

kis mintás japán asztal

képek (10 darab)

Vendégszoba

hintaszék

képek (7 darab)

Vendégszoba

könyvszekrény (2 darab)

antik szekrény

képek (5 darab)

III. Vay-kastély műtárgy jellegű berendezési darabjainak átvételi-átadási jegyzéke

(forrás: VÁM adat. L. sz. 787/1984.: *Vay kastély műtárgy jellegű berendezési darabjainak átvételi-átadási jegyzéke*. (1950.)

A sárospataki múzeumba való szállítás, illetve átadás végett a mai napon Bus József gondnoktól átvettem a vajai Rákóczi-vár /Vay kastély/-nak a VKM által megvett alant felsorolt műtárgy jellegű berendezési darabjait:

1. mamutcsont láncon;
2. nagy kihúzó ebédloasztal;
3. kerek roulette asztal;
4. márványlappos asztal /sakk/;

5. hengeres, bőr ékszerdoboz;
6. oszlopos feszületes ág;
7. 2 drb. kerek foteille;
8. fáberakásos nagy asztal;

9. 2 drb. 2 ajtós, csontberakásos szekrény, egyik üvegezett;
10. gömb alakú függőlámpa;
11. törött velencei tükör;
12. konsolasztal, márványlappal;
13. dús faragású ágy;
14. fekete bronzveretes éjjeliszekrény;
15. csavartoszlopos ékszerszekrény;
16. faragott láda, rozettákkal;

17. baldachinos trónszék;
18. 2 drb. fotell, csont,gyöngyház berakással;
19. 2 drb. berakásos konsolasztal;
20. Vay-címeres zászló;
21. 2 drb. vörös zászló;
22. zászló Krisztussal, latin felirattal;
23. rézpajzs, alabárd, pallos 1-1 drb.;
24. 22 drb. régi puska, pisztoly, harci csákány, fokos, golyóöntő

A tárgyak nagy része sérült, hibás, hiányos állapotban volt átadáskor.

Vaja, 1950. július 25.

Bus József
átadó

Dr. Rudnay Gyula
átvevő